

Kolumbán Tibor

A székely szabadság fő alkotóelemei

„Egy nemzet életében nem az eredet kérdése a legfontosabb, hanem az, hogy milyen szerepet játszott a történelem színpadán Nem az eredet kérdése a székely történelem lényege, hanem a székelység történeti hivatásának miként való betöltése. Ez lehet a székelység jogos büszkesége, ez az utódoknak megbecsülendő erkölcsi öröksége”^{cxi}

A székely nép történelme folyamatos harc a megmaradásért és hihetetlen véráldozattal járó küzdelem a szálláshely a szabadság megtartásáért, a mindenkori központosító hatalommal és idegen hódítókkal szemben.”^{cxii}

A székely nemzet külön egyediség volt, főképpen ősi alkotmányát, történeti fejlődését, köz- és magánjogát s honvédelmi intézményeit illetően. Ezt vallják régebbi és újabb történetíróink, ezt bizonyítják a történelmi hiteles adatok.

A végletek úgy állanak egymással szemben, hogy a hagyományokat követelők szerint a székelyek Attila Erdély bércei között visszamaradt hunjainak ivadékai; a hagyomány történeti hűségét el nem ismerők szerint pedig szent László vagy utódai által a keleti határszélre telepített határőrök.

A két véglet között több régebbi és újabb elmélet keletkezett a székelyek eredete felől. Van a ki az **avarok**, olyan is, ki az **eszeget-bolgárok**, más a **besenyők**, ismét mások a magyarokhoz csatlakozott **kabarok** ivadékainak tartják a székelyeket s van a ki a hun birodalomhoz tartozott magyarok s mások, kik az Etelközből egyenesen átjött magyarok ivadékait látják bennük, de megállapítható, hogy a székelyek történelmi és jogi intézményei régibbek, mint a 900 éves magyar királyság alkotmánya, köz- és magánjoga s némi tekintetben a vezérek korabeli törzs- és nemzetségi rendszert tükrözik vissza.^{cxiii}

Ezen az alapon tömörül a székelység s ezen épül fel társadalmi, jogi és hadi szervezete s lesz belőle a magyar nemzetnek egy külön sarjadéka: a

székely nemzet.

Annyi bizonyos, hogy a székelység nemzetté vált intézményei, független sajtósági önkormányzata, köz- és magánjogi rendszere és hon-jogilag, társadalmilag, történelmileg és politikailag egységessé vált s így nemzetté fejlődött intézmény volt.

A székelyek valódi története ott kezdődik, a hol a hiteles történelmi adatok kezdenek megszólalni. A Székely Oklevéltárnak eddig megjelent hét kötete 1211-től 1750-ig mely több mint 2000 oklevelet tartalmaz, a mely megvilágítja a székelység sok százados valódi történetét s reflex fényt vet a régebbi múltra is. Az első ilyen fénysugár a székelység ősi társadalmi és jogi szervezetére, a végleges letelepedés előtti törzsszerkezetre vetődik.

A nemzetségi és törzsszerkezet, melyet a királyság megalkotása a magyarság. közt megszüntetett, a székelyek között még a XVI. század folyamán is fennállott s a hivatalok viselése ezek szerint váltakozott.

Verbőczy Tripartituma (Pars III. tit. 4.) szerint: a *székelyek kiváltképpen való nemesek ... és ezeknek mindenestől fogva külön törvények és szokások vagyoni, hadi dolgokban bölcsek, kik örökségeket és tisztet nemzetségre és nemzetségeknek ágazatjára osztanak köztek.*” Névleg is ismerjük azokat a nemeket és ágakat, melyek a XVI. században a Székelyföldön még nyilvántartottak.

Hat nem és 24 ág váltakozott egymás után évenként a székely főtisztiság, a hadnagyság és bíróság viselésében. A nemzetségi szervezet ily soká fennmaradásából jogosan következtethetjük, hogy a székelyek letelepedése Erdélyben abban az időben történt, midőn a törzsszerkezet még fennállott. A betelepítés nem egyszerre történt, első (mint később is „*anyaszék*”) Udvarhely lehetett.

A megszállott területet eleinte közösen bírták a „nemzetségi földközösség” alapján, úgy, hogy nemzetségek és ágak szerint osztották fel maguk közt a földet, illetőleg legelőket. Miután a földművelésre tértek át s falvakat alkottak, a nemzetségi földközösség helyébe a falvak szerinti földközösség lépett; ami fennmaradt egészen a XIX. századig. E szerint a falunak (nem, mint jogi személynek, hanem a lakosok összességének) közös földbirtoka volt, melyet évenként, vagy nagyobb időközökben felosztottak a falu lakosai között művelés céljából.

A felosztás sorshúzással történt, mit régi magyar kifejezéssel „nyílvonás”

vagy „nyílvetés”-nek mondván, a kisorsolt földet is *nyílföldnek*, „nyilas”-nak, „falu nyilá”-nak nevezték. A sorshúzás úgy történt, hogy a földeket apró papírszeletkékre írták s úgy húztak azok közül.

Ilyen közösen birt nyílföldekről, forgó nyilakról, földosztásokról a XVI. sz. elejétől (1514.) a XVIII. sz. végéig (1796.) vannak adataink a Székelyföldön.

A marosvásárhelyi országgyűlés 1554-ben azt határozta, hogy „minden ember, ki falu nyilat bírja, (egy) forintot adjon” rendkívüli adó fejében.

1570. táján írják egy periratban: „Az falu tartozott nyilat adni kinek-kinek az ő conditioja szerint. Egy közlőfőnek is két annit kellett az falu földében adni, mint egy parasztnak, az főembernek annál is többet”. Marosszéken még 1795-ben is „a közhelyek fel szoktak osztatni ... oly formában, hogy jobbágyos nemes embernek adnak 4 nyilat, a szabad székelynek 2 nyilat, a darabontnak és jobbágyinak 1 nyilat. A nyilatokat esztendeig vagy több esztendeig bírják, de örökséggé nem válik. Csik-Gyergyó Kászonszékben „a nemesi rend 2 részt, a lófő és darabonti egyrészt, a parasztok pedig félrészt kaptak.” Ugyanúgy Aranyosszékben is.

Nemcsak a falvaknak, hanem a székeknek is volt közös birtokuk. Ilyen volt Aranyosszékben Bogát pusztá, mely hosszában fél, szélességben negyed mértföldnyire terült el, s melyek jóminőségű szántóföldjét és rétjét a körülötte fekvő nyolc székelyfalu használta, mint „közönséges szabad” földet az első foglalás ősi jogán még 1828-ban is. Ilyen közös szék birtok volt a marosszéki „Székhasas”; a gyergyai u. n. „Közrez” stb.

A közös birtokon kívül jókorán magán birtokok is keletkeztek a Székelyföldön. „Mind szegénynek, mind gazdagnak szabad volt irtani, az községnek is”, írják 1570-ben^{cxiv}. Az ilyen irtványok magán^{cxv} birtokká váltak. A primoroknak és lófőeknek állítólag „a nyílföldeket örökbe adták” a XVI. században, míg a községnek (a köz székelyeknek) csak haszonélvezetbe. A magán birtok, úgy látszik, már a XVI. században nagyobb részét tette a művelhető területnek s minthogy ez a főrendek és lófők tulajdonába volt s a közszékelynek nem igen volt magán birtoka: a XVI. században már nagy volt a vagyonkülönbség és aránytalanság a három székelyrend között. A harmadik rend, mely a nyílföldekre volt utalva, elszaporodván, szegénységre jutott s lassanként szabadságát is elvesztette. Némelyek, hogy a közterhek viselésétől, főképp a hadfőlkelés kötelezettségétől szabaduljanak, önként jobbágyosságra kötelezték magukat, a primorok magán birtokára telepedvén,

mint „földön lakók.” A nagy tömeg a gazdasági és politikai elnyomás ellen előbb törvényes úton, a székel önkormányzat jogkörében kísérlette meg a reformálást; majd fegyveres kézzel, forradalmak által próbált sorsán javítani; de gyökeres orvoslást nem ért el.

E társadalmi, gazdasági és politikai átalakulás a XVI. sz. folyamán ment végbe s az 1562. év a székel fölkelés, leveretés és új rendszabályozás ideje fordulópont a székelység történetében.

Lássuk mik voltak addig a híres székel szabadság fő alkotó elemei s milyen változást szenvedett akkor a székelység jogköre.

1. Személyes szabadság.

Nemessé tehet a király; de székellyé csak az Isten. A székel anyjában is székel.

A székeltek személyes szabadsága azon alapult, hogy mindannyian *kiváltságos nemesek* voltak, a magyar nemesség jogait élvezték, sőt még azon felül is voltak különös jogaik és kiváltságaik.

A nemesi szabadsággal járt a *jogegyenlőség*. Valamiként a magyar nemesség minden rendű és rangú tagjára nézve sarktétel volt, hogy — Verbőczy szerint — „nemességekre és jószágokra való képest egyenlő szabadságok és méltóságok vagyon és az urak közül is egyiknek sincsen nagyobb szabadsága, mint akármely nemes embernek és ez okon ugyanazon egy törvénnyel és azon szokással élnek”^{cxvi}: úgy a székel nemesi szabadság is egyenlő volt jogilag, mondhatnánk elvi szempontból. A nemesi szabadság egyenlősége mellett azonban a székelység között is meg volt az

osztálykülönbség, miként a magyar nemesség is különbözött „méltóságokra és tisztekre való képest.”

A székelység közt birtokarányukhoz képest három rend keletkezett s alakult ki már a XIV. században: az *elsők* vagy *főemberek*, főnépek (primor), a *lőfők*, lúfejek (primipilus) és *gyalogok*, darabontok (pedites, pixidarius) rendje. Főember az volt, a ki nemcsak maga személyesen szolgált a hadban, hanem birtokarányban „ki 3 lóval, ki néggyel, ki ötten”; a lőfő lovon, a gyalog gyalogosan szolgált. A főnép és lőfő jóformán minden hadakozásban részt vett, mint a nemesség, a gyalogok fejenként ritkán mentek hadba, csak az ország szüksége szerint „vagy ötöde, vagy harmada.”

A három rend nem volt zárt testület, egyikből a másikba lehetett emelkedni vagy alászállni, a vagyon emelkedésével vagy apadásával.

Mind a három rend tagjai általánosságban nemesek voltak. I. Ferdinánd király erdélyi biztosai jelentése szerint: a székelyek mind nemesek és adómentesek. Oláh Miklós szerint „mindnyájan nemeseknek kívánják magokat tartani... közöttük a legkisebbnek ugyanazon szabadsága van, mint a legnagyobbaknak”^{cxvii} Verancsics szerint: az évi adózástól tökéletesen mentesek és szabadok.^{cxviii}

Tulajdonképpen ugyan *nemes*nek csak a főrendűeket nevezték; de a többiek is nemesi jogokkal éltek s a két alsóbb rend sem engedett nemességéből. Udvarhelyszék közönsége „úgy mint armalista, donatarius, primipilus és darabont egyenlő nemességű székelyek” 1763-ban protestálnak a szék előtt a „libertinus, ingnobilis és más efféle nemes székelekhez illetlen titulusok” ellen, „melyekkel illetlenül ruháztatnak ... a mérges miriggyel járó halálnál keservesebb neveket nem szenvedhetvén.” Magokat a főnemeseknél (primoroknál) „alább való, de nemességben egyenlő gradusban levő”-nek nevezik, minthogy nemesi szabadságuk egy fundamentumon épült.”

A székely szabadság valóban eredetileg egy és ugyanaz volt mind a három rendre nézve, csak a hadkötelezettség módjában és a tisztségek viselésének jogában volt különbség főember, lófő és közszékely között. Személyes szabadsága eredetileg a harmadik rendbelinek is ugyanaz volt, mint a két első osztálybelinek. És ezt a székely nemesi szabadságot nemcsak otthon élvezték, hanem az is, ki a Székelyföldről elköltözött. Nagy Lajos király 1346-ban a Szabolcs vármegyébe telepedett Sényői Pálnak kétségbe vont székely szabadságát ítélettel biztosítja. Az 1555-iki székely jogszabályban is olvassuk, hogy „Székelyföldről ha ki akart menni, szabad volt mindenkor. Valamely székely szolgálni akart menni (ti. hadseregben), bár más országban is, szabad volt szolgálni menni.”

Ez a székely szabadság és jogegyenlőség azonban az idők folyamán változást szenvedett. A birtokviszonyok különbözősége társadalmi különbséget idézett elő s ezzel járó hadi szolgálat különbözősége átalakító hatással volt a jogviszonyra is. A székbeli hivatalok viselésének joga már korán a két első rend hatalmába került. A két legfőbb hivatal, a mely jövedelemmel járt, bizonyos lófőségekhez (birtokhoz) volt kötve, melyek adás-vevés tárgyát is képezték. A harmadik rend a hivatalviselésből kiszorult és sokféle jogtalanságot

szenvedett már a XV. században. Hunyadi János kormányzósága alatt már szükséges volt a régi székel jogokat átvizsgálni és oklevéllel biztosítani. Mátyás alatt a főemberek és közszékelékek és viszályban állanak egymással. A főbék ugyanis Kézdi, Orbai és Sepszi székelben sokféle módon elnyomták a közszékelékeket és kiforgatták régi jogaikból. Ezek e miatt fellázadtak elnyomók ellen és panasszal fordultak a királyhoz, aki megkönyörülven rajtuk s elnyomatásukon, intézkedik a régi jogok visszaállításáról. E végett az erdélyi vajda s egyszersmind székel ispán, mint a király által kiküldött bíró, gyűlést tart Zabolán s a háromszék régi törvényeit és jogait megvizsgálván, azokat megújítja, írásba foglalja.

A zabolai gyűlésen a közszékelékek szabadságukat biztosítani igyekeznek a főemberek elnyomása ellen. Végeztetett, hogy a köznép ne legyen alávetve a főbéknek s szolgaságra ne kényszeríttessenek, hanem szabadon költözködhessenek bárhová s állhassanak bármely főember védelme alá. A köznép az előkelőknek szántani, kaszálni, aratni nem köteles. Elhatározták, hogy amint Kézdi székelben van, úgy Sepszi és Orbai székelben is tizenkét esküdt választassék, fele a főnépek közül, fele a közszékelékek közül a bíraskodásra.

Az esküdtszéktől Udvarhelyszékelre, onnan a székel ispánhoz végül a királyhoz lehessen felebbezni. Ha valamelyik esküdt e végzések ellen működnék, s valakinek jogát tudatosan elrejtene, vagy meghamisítaná, megbizonyíttatván, a rendek egyező határozata szerint megérdemli, hogy megnyúzzassék és bőre szalmával kitömössék.

Hitelező adósát a székelben a bírók előtt perelje és zálogolja, ne önhatalmúlag. A székelbíró három lovasnál többel ne szállásolhasson el közöttük, és csak egy helyettest tarthasson, ne többet.

Ha valaki a községet az előbbi szolgaságba hajtani akarná, az esküdtek adják tudtára a székel ispánnak s ez az olyanokat fő és jószágvesztéssel büntesse kegyelem nélkül. Végül, ha valaki a székel község ellen visszavonást, viszályt, egyenetlenséget szítana: fő- és jószágvesztéssel sújtassék és hűtlenségben marasztaltassék el s minden jogát elveszítse. A főbéknek a viszály idején (tempore prenarratae gverrae) a köznéptől elvett javai három nap alatt adassanak vissza, székelült vagy felégetett házaik szent János napjáig építtessenek fel a köznép által, hűtlenség terhe alatt.^{cxix}

E nevezetes oklevélből kitűnik, hogy a főnépek annyira elnyomták a közszékelékeket, hogy ezek önvédelemből erőszakra vetemedtek, raboltak,

égettek s lerombolták a primorok házait. A királynak kellett intézkedni s az ő rendeletére a vajda, mint székely ispán lép közbe s erdélyi nemesekkel, az összes székely székekből összehívott főemberekkel s a forrongó három szék főnépeivel és közszékelyeivel tartott gyűlésen tart vizsgálatot, revideálja a székely jogszokásokat s tesz igazságot és alkot törvénycikkeket a főnépek és község számára.

Ezek az artikulusok azonban nagyjából csak papiroson maradtak s a harmadik rend sorsa mindinkább súlyosbodott.

II. Ulászló gyenge kormánya alatt az elnyomatás s a székelység sanyargatása általánossá vált.

Báthori István erdélyi vajda és székely ispán valóságos zsarnoka volt a székelyeknek. Ez a féktelen oligarcha, aki Mátyás halála után olyan királyt akart, kinek üstökét a markában tartsa, Ulászlót semmiben sem véve, embertelen kegyetlenséggel zsarolta Erdélyt s főképp a székelyeket. Nyíltan hirdette, hogy ő örökös vajda Erdélyben, s annak, aki ellene a királyhoz akar folyamodni, két feje legyen, hogy ha az egyiket elveszti, elővehesse a másikat.

Különösen a jogaira és önkormányzatára féltékeny székelység ellen dühöngött, főembereiket kínoztatta, ölette, számkivettette; házaikat leromboltatta, a népet elnyomta, zsarolta, Udvarhely vára építésénél közmunkára kényszerítette.

A székelyek végre fellázadtak a kegyetlen zsarnok ellen. A hét szék közönsége a királyhoz intézett folyamodványában elősorolja a vajda túrhetetlen zsarnokságát, egyebek közt, hogy „közénk, mint ellenségre erős sereggel jött és közülünk sok ártatlant megöletett, megvakíttatott, másoknak házait romboltatta le, nejeiket, lányaikat kifosztatta, minden vagyonukat, javaikat elvitette ... A mit sohasem hallottunk, közöttünk kastélyt építtetett ... hogy abból bennünket elnyomhasson és rabolhasson ... Soha ilyen elnyomatást nem szenvedtünk ... Mikor közöttünk volt, azt mondogatá, hogy jobb volna, ha Székelyföldön bűdös dögök hevernének, mint hogy székelyek lakjanak, mert felségednek semmi hasznot, sem szolgálatot nem teszünk” ... Kéri azért, hogy a király tekintse meg nagy elnyomatásukat és tegye le a vajdát, mert ha ott marad, inkább kibujdosnak az országból, mintsem tovább tűrjék zsarnokságát.

A székelyek midőn ezt a király elé terjesztik, egyszersmind fegyverre keltek a vajda ellen. (1492 dec.) A király a székelyek kérését teljesítette: 1493 elején Báthoritól a vajdaságot elvette és másra ruházta. II. Ulászló azzal is

megmutatta később a székelyek iránt jóindulatát, hogy 1499-ben a háromrendű székelyek részéről bemutatott régi szabadalmaikat és jogszokásaikat tartalmazó cikkelyeket megerősíti és kiváltságlevél alakjában kiadja. Ez főképp önkormányzatukat biztosítja s megállapítja hadkötelezettségük módozatait, az adómentességet, s az un. ökörsütést stb.

2. A székely birtokjog.

„A székely örökség eredetileg tisztán abból a birtokból (ingatlanból) állott, melyet a székely a letelepedéskor (ősfoglaláskor) vagy későbbben, de hadi szolgálattal szerzett meg, illetve foglalt el, amely eme minőség folytán már az első foglalástól kezdve örökség gyanánt fiágról fiágra szállott.” Ez volt a tiszta székely örökség. Elekes Andor

A székely szabadságnak lényeges alkateleme volt a *székelyek birtokjoga*, mely főképp abban különbözött a magyarokétól, hogy a székely birtok még hűtlenség, hazaárulás vagy felségsértés esetén sem volt elkobozható s magszakadás esetén sem szállott a koronára, hanem a vérrokonok, vagy ilyenek hiányában a szomszédok örökölték. Aranyosszék bogáti közös birtokán az örökös nélkül elhalt székely földje azé lett, a ki előbb vágta belé ekéjét.

A székely constitutio szerint „székely ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha a fejét, hitetlenségét elvesztené is, hanem atyafiára marad”^{cxv}.

A székely örökségben tehát királyi jog nem volt. Székelyföldön a király birtokot sem adományozhatott, székely örökséget, mely nemek és ágak jogán szállott át, csak székely örökölhette s székellyé a király kiváltságlevéllel senkit sem tehetett. V. István megpróbálta két hívét székely joggal felruházni s két falujokat Udvarhelyszékhez csatoltatni, de a szék kebelébe nem fogadta, mert birtokosaik nem voltak székelyek. Károly Róbert király a kászsónszéki Lok nevű havasi völgyet, melynek előbbi birtokosa örökösök nélkül halt meg, a székely Apor Sándornak adományozta, de a csíki székelyek a királyi adományozás ellen tiltakoztak s ősi öröküket megtartották.

Az 1562-iki székely támadás után a segesvári országgyűlés nyírbálja meg a székelyek birtokjogát, kimondván, hogy ezentúl hűtlenség esetén a székelyek „mind fejenként jószágokat és örökségeket elveszessék”. Ezt a kiváltságot a székelyek régi szabadságát visszaadó 1601-iki országgyűlés sem állította többé vissza. A székely örökség az atyafiak híre és tudta nélkül nem

volt elidegeníthető. A székely constitutio szerint (1555.) „atyafi atyafi ellen idegennek semmijét el nem adhassa, ... ha 32 esztendő közben tilalom (t. i. óvás) lett volna benne, a vér gyökér visszaveheti”.

Rokonoknak az eladó birtokhoz elővételi joga volt. „Ha valamely örököt eladnak és a kit illetve meg nem kínálnák vele, ha ellene mond, 15 napig várják meg véle, ha megveheti az örökséget, adják néki”. A birtokjog 32 év alatt évült el, ha nem tiltakozott az alatt az igénylő. Zálogos jószágában nem volt „időmúlás” (elévülés), úgy „vérgyökér” örökségben sem, „mivel vér atyafiak között időmúlás nem lehet”.^{cxxi}

Az örökösödés úgy történt, hogy ha valakinek fia s leánya volt, a birtok a fiút illette, de a fiú a leányt tartozott „a maga székének törvénye szerint” kiházásítani. Ha a székelynek csak

leánya maradt, birtokát ez örökölte s az illetet „*fiúleány*”-nak nevezték.

Ha két leánya maradt: egyaránt osztoztak, t. i. mind a kettő *fiúleánnyá* lett. Magyarországon a fiúörökös nélkül elhalt magyar nemes birtoka a koronát illette s csak a király tehetette örökössé a leány utódot: a Székelyföldön maga a székely jog tette örökössé a leányt. Ez volt a *fiúleányság*. Egyenes örökös híján az oldalági rokonokra szállott a jószág.

3. A székelység önkormányzati joga.

A székely alkotmány, ez a világnak legdemokratikusabb, legköztársaságibb államszerkezete, amely a Székelyföld minden szülöttjét egyenlővé tette jogban és kötelességben, teherben és élvezményben; amely szerint a Székelyföldön soha sem volt külön előjogokkal, kiváltságokkal bíró felsőbb osztály vagy nemesség, hanem mindenki egyenlő befolyású tagja volt a nemzetnek, a hol az uralkodónak semmi nemű előjoga, előléptetési, jutalmazási, vagy büntetési hatásköre nem volt, mert e főnnségi (souverain) jogokat maga a székely nemzet élvezte, sőt jó ideig még törvényhozási joggal, is fel volt ruházva, nem a király, hanem a nemzet választott felebbvalói, tehát önmaga, által egybehívott nemzetgyűléseken – Orbán Balázs.

A székely szabadság egyik fő alkotó része volt a székelység önkormányzati joga.

A székelyek az ő székeikben saját magok által választott tisztviselők által igazgattattak. A szék legfőbb tisztviselője volt a legrégibb időben a *hadnagy*

(maior exercitus) vagy *kapitány*. Ez is mutatja, hogy a székelység első sorban hadi intézmény volt. Ő volt a székel haderejének főparancsnoka, ő tartotta béke idején a hadiszemléket (lustrálást), ő intézte a székel ispán rendeletére a hadfelkelést s ő vezette hadba a székel hadseregét, ha általános hadfelkelés volt Moldva, Oláhország felé, vagy védelmi háború az országban bent. Ha részleges hadfelkelés volt az ország nyugati, vagy északi része felé, akkor a hadnagy helyett a székel által választott külön vezér is lehetett.^{cxiii}

A hadnagy vagy kapitány volt eleinte a székel törvényszékének elnöke, ő hajtotta be a bírságokat s illetménye azok egy részéből állott. Az ökörsütésnél is nagy szerepe volt s fáradsága jutalmául a nagyobb székelben 24, kisebbekből 12 ökör volt osztályrésze (az 1555. lajstrom szerint).

A székel második tisztviselője volt a *székelbíró*, vagy *főbíró* (judex terrestris vagy sedis), kinek főfeladata volt a bíraskodás a székel esküdtéivel. Jövedelme a bírságok egy része volt, az ökörsütésnél székelként 12—18 ökör.

A hadnagyság és bíróság nemek és ágak szerint váltakozott, vagy a székel által választott. Mátyás király 1461-ben megerősíti Kászonszékelnek Zsigmond király által adott ama kiváltságát, hogy ők maguk választhassanak hadnagyot és székelbíró. A választás jogát 1462-ben elvesztették.

A székelbíró helyét 1562. után a *királybíró* foglalta el s ez lett a székel első tisztviselője. Már előbb is voltak királybírák, mintegy a székel törvényszékének ellenőrei.

Báthory Zsigmond 1601-ben újra megengedi a székelnek, hogy kapitányokat szabadon választhassanak a köztük lévő nemesek közül. De ez inkább csak kijelölés volt, mert négy vagy több jelöltből maga nevezett ki a fejedelem. Az Approbata szerint a kapitányokat a XVII. században már ismét a fejedelem nevezte ki.

A székel törvényszékének többi tagjai a *székelülők* voltak, kikkel a bíró és kapitány törvényt látott. Ezeket a két első rendből választották; a zabolai gyűlés 1466-ban a 12 esküdt felét az előkelők szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai csak a két első rendből választják őket évenként, az 1562. törvények szerint minden székelben 12-öt a főnépek és lófők közül.

Jövedelmük a bírságok egy része volt.

A székel tisztviselői közül tehát a hadnagy (vagy kapitány) székelbíró és székelülők a XVI. sz. végéig a székel választottjai s a királybíró a király által kinevezett hivatalnok volt.

A királybírák az Approbata szerint a XVII. században már a szék által választottak, míg a kapitányokat ekkor már a fejedelem nevezte ki.

A XVIII. században a királybírákat a szék jelöli ki s a királyok erősítik meg, illetőleg nevezik ki.

A királyi hatalom főszemélyesítője a székelyek között eleitől fogva a *székelyek ispánja* (comes Sicolorum) volt, a mely méltóságot eleinte magyar (sohasem székely) főnemesek, később rendszeren a vajdák s a fejedelemség idején maguk a fejedelmek viselték. Az első székely ispánt 1235-ből ismerjük. A székelyek ispánja eleitől fogva a király hivatalnoka volt, néha kettő is, s voltak helyetteseik (vicecomites), a kiket ők neveztek ki. A vajdák rendszerint az alvajdákat nevezték ki székely alispánná.

Miután a fejedelmek vették fel a székely ispán címét, főkapitányt állítottak a székelyek élére és ez rendszeren a két király vár (Udvarhely és Várhely) várnagya is volt.

A székelyek ispánja volt a székelyek fővezére s főbírája, kihez a perek a főtörvényszéktől felebeztettek. Ők végezték a hadiszemléket (lustrum), ők elnököltek a nemzetgyűléseken, mozgósították véres kard vagy rendeletek által a székely haderőt s vezették a székely hadsereget. A székely ispánnak (1429 óta) két banderiumot kellett tartaniok, ugyanannyit, mint a vajdának.^{cxiii} Főjövendelme volt Töröcsvár és Görgény vára uradalma haszonélvezete, beiktatása alkalmával mind a hét széktől egy-egy lovat kapott és pedig olyat, hogy azon tisztességesen mehessen a hadba; azon kívül a birságokból is részesült s rendes fizetést húzott a királyról is.

A székelyek önkormányzatának és törvénykezésének elsőfokú fóruma a *székgyűlés* volt. Eleinte minden szabad székelynek joga, sőt kötelessége volt a székgyűlésen megjeleni, később a harmadik rend kiszorult a gyűlésekből. Ezek intézkedtek a szék önkormányzati, közigazgatási ügyeiben s bíráskodtak a perekben.

Zsigmond király 1404-ben Miklósvárszéknak jogot ad arra, hogy a többi székek szokása szerint törvényt napot tarthassanak s a perekben ítéljenek. Később nem a székgyűlés, hanem csak az előkelők ítélték a perekben. A XV. században esküdtszékek keletkeztek.

A zabolai gyűlésen 1466-ban elhatározták, hogy más székek példájára tizenkét esküdtet választanak, felét az előkelők közül, felét a köznépből.

A szék törvényszékéről eleinte Udvarhely mint anyaszék elé fellebbezték

a pereket, vagy a nemzetgyűlés elé, innen a székelý ispán s harmad ízben a király elébe. II. Ulászló 1499-iki privilegiuma szerint a perek előbb e székeken tárgyaltnak, onnan Udvarhelyszékhez, mint anyaszékhez (ad Udvarhely sedem, scilicet universalem) fellebbezhettek, innen a székelý alispánhoz, majd a székelý ispánhoz s végűl a királyhoz. 1505-ben az Udvarhelyt tartott nemzetgyűlés az összes székelýség számára külön fellebbezési törvényszéket állított fel Udvarhelyen, melynek 17 tagja volt: 4 főember és 13 lófő Udvarhely és Keresztűr székből választva a nemzetgyűlés által.

4. A székelý nemzetgyűlés.

Székelýföld önkormányzatának legmagasabb fóruma, az összes székelýségre kiterjedő törvényhozási és bíraskodási intézménye volt a *nemzetgyűlés*. Első okleveles adat 1344-ből említi. Ettől fogva a XVI. századig rendkívűli időközönként összehívták, midőn szükségét érezték. Ilyen volt a zabolai gyűlés (bár részleges) 1466-ban, melyen a székelý ispán elnöklete alatt magyar főnemesek, s az összes székelý székekből nagy számmal s a három székelőkelősége és közönsége vett részt. 1505-ben Udvarhelyt „az egész székelý földének lakosai” nevében írják, hogy „a mi országunknak régi szokása szerint néminemű szükséges dolgaink véghez viteléért és némely illetlen szokásoknak megjobbításáért közönséges gyűlést hirdettűnk”. 1506-ban „*Székelýország földének lakói és az egész Székelýföldön lévő székelýeknek minden felső és alsó renden lévői*” ... Udvarhelyszéknek Agyagfalva nevű majorjában az mű országunknak közönségesen való szükséges dolgaiért kiváltképen való gyűlést hirdettek és rendelték, hogy a külömb-külobmféle egyenetlenségeket és hitvány szokásokat eltörlenékés hadnák”.

Nemzetgyűlést tehát a székelý nemzet saját elhatározásából hív össze s ott „Székelýországunknak régi bevett autoritásából és hatalmából” hoz törvényeket és bíraskodik fontos ügyekben.

A nemzetgyűlést az előkelők kérésére a székelý ispán vagy Udvarhelyszék kapitánya hívja össze.

A zabolai gyűlésen (1566) az ispán elnököl; az udvarhelyin (1505) Udvarhelyszék hadnagya.

II. Ulászló 1499-iki privilegiuma szerint szükség esetén Udvarhelyszék kapitánya hívja össze a székelýek három rendjének összességét. Nem kellett

hozzá tehát királyi engedély vagy az ispán engedélye. A nemzetgyűlés hatásköre igen tág volt. Törvényeket hoztak, bíraskodtak, 1505 előtt első felebbviteli törvényszék volt, ítélte a hamis bírák és a politikai bűnösök, a lázítók ügyében, megszavazta az ökörsütést s annak behajtási módját. Hatalmi köre nagyobb volt a királyénál is, mert jószágvesztésre is ítéltetett.

A zabolai gyűlés azt határozta, hogy a kik a közönséget régi szolgaságába akarják taszítani, életükkel lakoljanak és vagyonuk elkoboztassék, minden kegyelmezésre való kilátás nélkül. Az igazságtalan esküdtet bőre lenyúzására és szalmával kitömetésre ítéli érdemesnek.

Az udvarhelyi nemzetgyűlés (1505) az igazságtalan bírakat számkivetésre s minden ingó-bingó marhái és öröksége elvesztésére ítéli s még azt is, a ki megkegyelmezésükben fáradozna.

II. Ulászló 1499-iki privilegiuma meg akarja szorítani a nemzetgyűlés eme nagy hatalmát s a közszabadság ellen vétők és a nemzetgyűlés által fő- és jószágvesztésre ítéltnek fenn akarja tartani a királyhoz felebbezést és a kegyelmezés jogát, mert nem illik - úgymond -, hogy a királyi tekintély elől elzárassék.

Az agyagfalvi nemzetgyűlés (1506) már ebben az értelemben határoz, de úgy, hogy a nemzetgyűlésnek is fenntartja a kegyelmezés jogát. A pártütő, nemzetáruló - úgymond - minden tisztességét és becsületét elvesztse, semmi tisztet ne viselhessen és itt Székelyországban soha ne is lakhassék, mindazáltal öröksége igaz örököseire maradjon és az ilyeneknek, mint hitetleneknek senki a *fejedelmen kívül* grátiát ne adhasson, hanem ha az egész székelység egyenlő akaratból.

A király kegyelmezési jogát tehát elismerik, de mellé állítják, mint egyrangúként, a székely nemzetét.

Ezek a törvények mutatják a székely nemzetgyűlés nagy hatalmát, mely még a királyét is felülmúlta annyiban, hogy alaptörvényt megváltoztathatott, jószág elkobzásra is ítéltetett, mire a király nem.

A székely nemzetgyűléstől Verancsics erdélyi püspök, majd esztergomi érsek így rajzolja: a gyűlésre fegyveresen jönnek össze, a főemberek körbe ülnek, a többiek nagy lármával zajongva állanak közöttük s élénken tiltakoznak, nehogy olyat határozzanak, a mi nekik nem tetszik. Ha valamit akaratuk ellen végeznek, kitörnek az ellen, a ki miatt valami szokatlan teher alá estek, az

ilyenén aztán úgy töltik ki bosszújukat, hogy házát tömegesen megrohanják s földig lerombolják. Ha valaki szabadságuk ellen újítást tervez, azt fegyverrel is üldözik s ha elfoghatják, a gyűlés színe előtt megölik.

A házlerombolás ősi székeley virtus volt, melynek sok példáját ismerjük a századok folyamán. Minden székeley támadás ezzel kezdődött. Oláh Miklós is írja a XVI. sz. közepén, hogy ha valaki közülök az ország és közjó ellen vétett, vagy alattomosan szabadságuk ellen törekedett, vagy a közfelkelésre nem jelent meg, minden vagyonát zsákmányra hányván, házát földig lerombolják és ha közre keríthetik, megölik.

Az 1466-os zabolai gyűlés is felépíteni rendeli a megelőző lázongás alkalmával lerombolt vagy felégetett úri házakat. Az agyagfalvi nemzetgyűlés végzéseiben fel van említve „a házaknak elhányások, mint az elmúlt időkben egy néhányszor megestének.”

Az 1562-iki támadás is azzal kezdődött. 1599-ben midőn Mihály vajda mellé állottak, legelőbb is Várhegy várát dúlták szét és Senyei Pongrácz házát Oroszfaluban rombolták le.

A székeley nemzetgyűlések a XVI. századdal megszűntek. Az utolsó volt az 1555-iki, mely a székeleyek régi szokásjogát törvénybe iktatta. A rendszeres országgyűlések tartása mintegy fölöslegessé tette s az 1562-iki nagy átalakulás után nem szívesen látta volna a fejedelmi hatalom. De a nemzetgyűlés emléke élénken élt a későbbi századokban is a székeleyek emlékezetében. Br. Apor Péter 1744-ben, midőn Mária Terézia hadfölkélest hirdetett, azt indítványozza Bécsben, hogy az egyöntetű eljárás megbeszélésére hívják össze a székeley nemzetgyűlést, mint „boldog emlékü eleink ideiben” szokásban volt, „mikor ilyen nagy momentumu dolgok folynak. De Bécsbe erről hallani sem akartak. Udvarhelyszék József császár halála után nemzeti gyűlés tartását kívánja az unio előkészítése ügyében, de - úgy látszik - elmaradt. A XIX. sz. erdélyi országgyűlésein szokásban volt, hogy az országgyűlés megnyitása előtt a három nemzet előzetesen nemzeti gyűléseket tartott.

Az utolsó székeley nemzetgyűlést 1848. okt. 16-17-én tartották az agyagfalvi réten, gr. Mikó Imre kincstárnok, választott elnök vezetése alatt, ahol m. e. 30.000 székeley gyűlt össze az összes székekből s elhatározták a haza védelmére a hadfölkélest.

A nemzetgyűlések eme vázlatos képe is mutatja, mily tágkörű volt a székeley nemzet jogköre és önrendelkezési joga; ezekben a nemzetgyűlésekben

mintegy a vezérek korabeli ősmagyar nemzetgyűlések képét szemlélhetjük.

5. Adómentesség: Ököradomány - ökörsütés.

A székely nemesi szabadság legféltebb joga volt az adómentesség.

A székelyek adómentesek voltak egészen a XVI. század derekáig. Adófizetéssel éppúgy nem tartoztak, mint a magyar nemesek. A pénzbeli adózás helyett azonban egy különös adónemet honosított meg közöttük a jogszokás, a mit *ökörsütés* néven ismerünk.

Természetben való önkéntes adózás volt ez, a mi az idők folyamán rendessé vált. Ez abból állott, hogy a király koronázása, házassága és trónörökös születése alkalmából minden telek után egy-egy ökröt adtak a királynak, a mit, minthogy az ily ökrökre bélyeget sütöttek (a szék kezdőbetűjét), ökörsütésnek nevezték.^{cxxiv}

Erről az első adat a XIII. század derekáról szól. Viszont a székelyek adómentességét már egy 1301-iki kiváltságlevél emlegeti. Mátyás király 1473-ban mondja, hogy „a mi hű székelyeink örök időktől fogva semmiféle pénzfizetéssel nem tartoznak, hanem csak önkéntes és készséges ajándékkal a király házasságának és fiaik születésének örömnepére. Bonfini azt mondja „hogy a székelyek a szabadságot annyira szeretik, hogy készebbek lennének halált szenvedni, mint adót fizetni. Csak kérelemmel és a király kegyével bíráttak arra, hogy Mátyás királynak némelykor házanként egy-egy ökröt adjanak.” Mátyás király idejében tehát még ez az adó is önkéntes (spontanea) és készséges adomány (prompta oblatio) volt.^{cxxv}

II. Ulászló 1499-iki kiváltságlevele is hangsúlyozza, hogy „a székelyek minden adófizetéstől mentesek, mint igaz nemesek”, csupán egy-egy ököradással tartoznak minden telek után a király koronázásakor, első házasságakor és első fia születésekor.

Ulászló kiváltságlevele azt is megmondja, hogy az ökörsütés helyére felhajtott ökrökből a székely felét magának kiválasztotta s a másik feléből választott egyet a király embere. Ezt sem szívesen fizették a székelyek. A XVI. század elején Tomori Pál, mint fogarasi várnagy Ulászló rendeletére az ökörsütésre 500 lovassal Marosszékre ment, a székelyek ellentállottak s Tomori seregét megverték.

Még a XVI. sz. derekán is megvolt az ökörsütésnek önkéntes jellege, a

ennyiben azt a székely nemzetgyűlésen kérni kellett és az határozott felette és a behajtás módja felett. A behajtás úgy történt, hogy minden közsékely felhajtotta minden ökrét (eskü alatt) a végrehajtók elibe s a kinek pl. négy volt, kettőt előbb kiválasztott magának s a másik kettőből a király embere választott egyet. A kinek két ökre volt, azokat összezsapták más hasonló két ökrös gazdáival s ezek közösen választottak ki kettőt s a király embere a más kettőből választott egyet. E szerint minden negyedik ökr lett a királyé.

6. Honvédelem. Hadkötelezettség.

A székelysége a fennebb vázolt széleskörű jogokkal szemben nagyarányú kötelezettség is háramlott: *a honvédelem és hadakozás kötelezettsége*. Minden székely született katona volt ifjú korától vénségéig. Mint az ország nemesei fejenként kötelesek voltak a királyi vagy fejedelmi seregben szolgálni.

Az erdélyi három nemzetnek Mátyás király által megerősített hadfelkelési szabályzata 1463-ból így rendelkezik felőlük:

A székelyek régi szokásuk szerint a hadseregbe nemzetük két harmadát tartoznak küldeni, egy harmada minden eshetőségre otthon maradván. Hadrakeltésük vagy véres kard körülhordozásával, vagy a székelyek ispánja levelével történjék. Midőn a szükség hirtelen felkelést kíván, a székek kapitányai dobokkal vagy száldobokkal (zaldobonibus) és a tűzhalmokon meggyújtott máglyákkal keltse fel a népet s a ki erre fel nem kél, fejét veszítse. A székek kapitányai tartoznak béke idején nem ritkán szemlét tartani a fegyverek és egyéb hadi készlet felett.”^{cxvii}

II. Ulászló 1499-ben kiváltságlevelében így írja le a székelyek hadkötelezettségét:

Midőn a király kelet felé, azaz Moldva ellen személyesen vezet hadat, a székely lovagok és gyalogok fejenként tartoznak az egész sereg *előtt* járni és a határszáron túl 15 napig saját költségükön bevárni az ütközetet, aztán visszajövet a királyi sereg *mögött* járni.

Midőn a király kelet felé helyettesét küldi, akkor a székelyeknek fele tartozik vele menni. Ha a király dél felé, t. i. a havaselvi részek ellen személyesen vezet hadat, a székelyek fele megy vele elő- és utóvédül; a király helyettese vezetése alatt ötödrészüket. Nyugat felé e király mellé 10 telkes székely egy-egy zsoldost küld, a király helyettese mellé huszadrészüket s ugyanennyit, ha a

király észak felé személyesen vezet hadat. A székelyekkel minden székből egy kapitány megy a főemberek közül.

Védelmi háborúra tartoznak mindnyájan fölkelni s a haza védelmezésére folytonosan őrködni. A ki a táborból megszökik, vagy a seregben zavart támasztana, fejét veszítse s ingó javai a királyra és tisztjeire szálljon. A ki otthon marad, azt az ispán a székelyek főembereivel büntesse meg és bírságolja. A lustrumok alkalmával a székely főemberek zsellérei és a földönlakók s az olyan szegények, kiknek 3 frt ára ingóságuk nincs, valamint a városok és mezővárosok lakosai támadó háború alkalmával felmenthetők, de ha az ellenség az erdélyi részeket támadta meg, akkor azok is kötelesek a székely ispán felhívására táborba szállani.

Oláh Miklós szerint (1540. előtt) könnyen összeírhattak ötvenezer fegyverest, sőt többet is. Verancsics harmincz ezeret ír, annélkül, hogy házaikat védelem nélkül hagyják. Többszörre lovon katonáskodnak, katonai ékességgel nem tűndökölnek, de számerejükbe és régi vitézségükbe bizakodva keményen harcolnak. Ha hamar csatára nem kerül a dolog, a táborozást megunva, lassanként elszélednek. Táborozási kötelezettségükre nézve azt írja, hogy ha kelet vagy éjszak felé a határon túl kell támadni, vagy a haza határai között védelmi háborúba hadakozni, mindnyájan fegyvert fognak s addig harcolnak, míg a háború tart; nyugati ellenségre tizedrészüket küldik s tizenötöd napon túl nem maradnak táborban; déli ellenségre fele részük megy s addig harcolnak, a míg csak bírják.

Ferdinánd követői szerint (1552.) a székelyek kötelesek a királlyal fejenként a hadba menni s ingyen szolgálni egy hónapig. Ha addig nem dől el a harc, a hónapon túl zsoldot kapnak, ha a király őket a hadseregben akarja tartani. Ezen kívül 100 lovasnak állandóan a királyi udvarban kell lennie, kiket évenként háromszor fölkel váltani.^{cxvii}

A marosvásárhelyi országgyűlés 1541-ben a felfegyverkezést így szabja meg: Azok a lófők, kiknek 50 forint (ma 1000 forintnyi) értékű vagyonuk van, lovat, sisakot, páncélt, dárdát tartsanak. (Ezek tehát nehéz lovasok, páncélosok.) A kiknek 15 frt. értékük van, azoknak lovuk, paizsok, dárdájok legyen. A többi lófőknek legalább lovuk legyen. (Fegyvert ezek, úgy látszik, kaptak.)

A székely támadást követő 1562-iki segesvári országgyűlés úgy rendezte a székelyek hadikötelezettségét, hogy „az főnépek és lófejek lovakkal, páncéllal,

sisakkal, paissal, kopjával hadakozóképpen jó móddal készen legyenek mindenkor.” A lófők „egy holnapon az ő költségeken éljenek az után mi nekik (mondja a fejedelem) minden óra segítségül egy-egy forintot adatunk. Az főnépek is az ő rendeknek és állapotoknak mivolta szerint, ki három lóval, ki néggyel, ki öttel legyenek készen jó szerrel, kiknek mi esztendő által egy-egy óra 8—8 forintot adatunk nyargalásul (t. i. békében), mikor pedig országunk szüksége kívánja és szolgálatban lesznek (t. i. hadban), 2—2 forint hópénzt adatunk nékiek.”

A harmadik rend általános hadkötelezettsége (jobbágyokká tétetvén) megszűnt, de a fejedelem a tehetősebbek közül kiválasztott némelyeket és „veres darabanttá” tette, hogy mint gyalogkatonák szolgáljanak.

Az 1601-iki felszabadítás után a községeknek, az un. szabadosoknak, ismét katonáskodni kellett, a mi alól sokan úgy vonták ki magukat, hogy jobbágyul kötötték le magukat főembereknek és lófőknek, úgy, hogy az 1622-iki országgyűlésen törvényt hoztak, hogy „senki szabad székely el ne köthesse s adhassa magát, ha ki eladta volna is felszabaduljon és bármikor szolgálatjok kívántatik, személyük szerint hadba menjenek, ha ki pedig elnegligálná azt, szabadsága elvétessék és jobbágyá tétessék.”

A XVI. század végétől a fejedelmek a hadjáratokban szerzett érdemekért a székelyeknek nemességet, lófőiséget, puskás lovasságot (ez új) és darabontságot kiváltság-levelekkel osztogatnak.

Így Báthory Zsigmond az 1595-ben és Báthory Gábor 1611-ben a havasdi hadjárat alkalmával, Bethlen Gábor és Rákóczy György a magyarországi hadjáratok idején tömegesen emelnek az alacsonyabb rendből magasabbra székely vitézeket. Egyik rendből a másikba átlépés többé nem a vagyon alapján történik, hanem a fejedelmi kegyvel.

Ilyen átalakulásokon mentek át a székelyek jogai és kötelezettségei a XVII. század végéig.

7. A székelység új kora. A határőrség.

*Madéfalva szülőházam,
itt szült engem édesanyám.
Mikor felnőttem én nagyra,
Besoroztak katonának*

*Nem akartam fegyvert fogni,
Osztrák katonája lenni.
Körülvettek egy éjszaka
Felgyújtottak éjfél tájba.*

Az erdélyi fejedelemség megszűntével Erdélynek a Habsburgház alá jutása s a gubernium felállítása új korszakot jelöl a székelység történetében is.

A Lipót-féle 1691-ik diploma ezt mondja a székelyekről:

„A székelyek eme legharcziasabb nép (Siculi, genus hominum bellicosissimum) mint eddig voltak, úgy ezentúl is mentesek legyenek minden adófizetéstől, minden katonai elszállásolás terhétől, birtokaik után, a melyeket hadfőlkelés kötelezettsége mellett bírnak, tizedfizetéstől és egyéb szolgálmányoktól. Ezek ellenében azonban a haza védelmére saját költségükön katonáskodni tartoznak ezután is. A székely jobbágyságok nem értetnek ez alá.”^{cxviii}

Ez képezte a székelyek adómentessége alapját a guberniumi korban, a mi azonban a valóságban nem érvényesült, mert az országos adók növekedésével a székelyeknek is el kellett vállalniuk egy részt az adóból.

Lipót diplomája az adót háborús időben 400,000 forint-ban állapította meg. Ebből a székelység 1692-ben „jóakaratából” elvállalt 22,000 forint-ot. Az adó a század végén már egy millióra növekedett, melynek a székelyek már egytizedét fizették s 1702—1703-ban már egynolcadát „atyafiságos indulatból”.

A gubernium 1698-ban már maga is elismeri, hogy „az elmúlt zűrzavaros időben az nemes székely natio erejénél feljebb terheltetett.”

1701-ben tiltakoznak a székely követek az adó rendszeressé válása ellen s mindig csak az adómentesség jogos fenntartásával vállalják el az adófizetést.^{cxix}

A székely székek úgy osztották fel maguk közt az adót, hogy Háromszék fizetett 33%-ot, Udvarhelyszék 26%, Marosszék és Csikszék 18—17%, Aranyosszék 7%-ot (1700-ban). Birtokos nemes ember, a kinek legalább 7 jobbágysága volt, pénzüdőt nem fizetett (jobbágysága igen), a szabad székely rendesen fizetett, a jobbágyság felényi adót fizetett. Az adókulcsot a marhaállomány (ökör) képezte.

A nemesek és marhaszabadosok ökreit egyesével írták össze, a vagyontalan szabadosokét kettesével, a marhaszabadosokét kettesével, marhatlanokét négyesével. Ezek voltak az egységyszámok.

A Rákóczi-forradalom alatt (melyben a székeltek a szabadságért lelkesen harcoltak) a háború, pestis megtizedelte a lakosokat, a marhavész elpusztította vagyonukat. A mi megmaradt, „elvitte a rettenetes portioázás” (tehát az adóvégrehajtó). A kurucz háború után a fegyvereket elszedték s a székeltek falvakat is megszállotta a német katonaság, mely a népen rémes istenverése volt.

A székeltek jogokon újabb rést ütöttek azáltal, hogy a főkapitányságokat a székelteken többé nem töltötték be, tehát eltörölték a katonai szervezetnek legfőbb képviselőjét.

1715-ben már az erdélyi adó ötödrészt fizették a székeltek.

Az 1717—19-ig dühöngött rémítő pestis, szárazság és éhhalál majdnem felét áldozatul ejtette a Székelyföld lakosságának. Csíkban pl. e 3 év alatt 25 faluban 11.348 halottat temettek s életben maradt 14.4381)

Adójuk 1730-ban 17%-ban állapított meg, tehát egyhatodát fizették az ország adójának.

Mária Terézia háborúi ismét igénybe vették a székeltek vitézséget, 1741-től 45-ig újra meg újra megindul a hadi készülődés. A székeltekre nagy súlyt fektettek. „A egész nemes székeltek natio egy sereget fog konstituálni - írja a gubernium 1745-ben - jól vigyázzanak, nehogy a székeltek natio azt a szép enconiumát (dicséretét), mely a (Lipót-féle) diplomában iratik, elveszesse, mert a nemes vármegyék seregeit vagy vizsgálják, vagy nem, de a nemes székeltek natio seregét odaki sokan fogják observálni.”^{cxix}

A székeltek meg is feleltek a várakozásnak s régi dicsőségüket új babérral díszítették fel az osztrák örökösödési, majd a porosz elleni harcokban.

A székeltek régi vitézségének újra felcsillanása adhatta azt a gondolatot a bécsi intézőköröknek, hogy a székeltekből határőrséget szervezzenek. Buccow Adolf lovassági tábornok 1761. elején Erdélyben katonai főparancsnokká és a székeltek határőrség szervezésére királyi biztossá neveztetvén ki, 1762-ben megkezdte a székeltegy fegyver alá összeírását. A dolog nem ment könnyen, mert a nép vonakodott az állandó katonáskodás szokatlan terhétől.

Mária Terézia rendelete önkéntes katonáskodást akart, Buccow erőszakkal mérték alá fogott minden lófő és közszékelyt.

A nép azt felelte, hogy ők mindig szabadok voltak s katonáskodni is nem rendeletre, hanem törvények és kiváltságaik értelmében szoktak honfitársaik vezérlete alatt. Mindennek dacára a székeltek, még az armalisták is

besoroztattak a határőrségbe.

Az elkeseredett nép megpróbálta az ellenállást, de sorkatonaságot vezettek ellenük s Madéfalván 1764 január 7-én hajnalban megtámadták az ott összegyűlt székelységet s a Siculicidium név alatt ismert gyászos emlékü vérkeresztséget rendeztek a székelység igába hajtására. Az összeírt székelységből aztán két gyalog- és egy huszárezredet szerveztek 4- 4000 tényleges katonával, német ezredek alatt, főparancsnokul megnyerték gróf Gyulay Sámuel.

A Siculicidium s az erőszakos katonaállítás a csíki székelység egy részét Moldovába kibujdosásra készítette, ezekből alkotta aztán gr. Hadik András Bukovinában, mint az új osztrák tartomány kormányzója, az ottani székely falvakat.

A székely határőrség intézménye átalakította a Székelyföld közéletét s kihatással volt a magán-, társadalmi és jogviszonyokra is. Nehezen törődött bele a nép az új rendszerbe s midőn II. József császár halálával az alkotmányos reform-mozgalmak megindultak; a székelység a határőrség eltörlését követeli, de hiába.

A francia háborúk alatt a székely vitézek diadalmas harcokat vívnak a külföldi harctereken. Az újra feléledt katonai szellemnek köszönhattük, hogy a székelyek legutóbbi nagynemzetiküzdelmünk, az 1848/49. szabadságharc idején újra bebizonyították, a mit Báthory Zsigmond írt 1601. szabadságlevelükbe, hogy „még virágzik lelkünkben az ősi hun erő és dicsőség.” A magyar nemzet érzelmeinek leghívebb tolmácsolója méltán zenghetette el róluk, hogy: csak nem fajult el még a székely vér, Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér!^{cxxx}

E drága gyöngyök, a székelyek vére bőven omlott a magyar haza védelmében a négy világtáj minden részében. Elmondhatták a székelyek már 1493-ban, hogy „minden hadjáratban és táborozásban ott voltunk az ország védelmére s a mi őseink vére különböző országokban, Moldvában, Havasalföldén, Rác-, Török-, Horvát-, Bolgárországban (hozzátehették volna, hogy Cseh- és Morvaországban, Ausztriában s az elfoglalt Bécsben bőven omlott és a mi vérünkkel patakok folydogáltak, tagjainkból és csontjainkból pedig halmokat hánytak.”

Valóban a történelem arra tanít, hogy a székelyek voltak, a kiknek erős gátjain megtört kelet népáradata, a besenyők, kunok, tatárok, törökök Magyarország eltiprására irányuló erőfeszítése.

Erdély volt Magyarország keleti védőbástyája századokon át s a Székelyföld

ennek legkimagaslóbb őrtornya, hol a veszély idején felgyújtották a Tűzhalom nevű hegyeken a máglyákat s a nép, az istenadta nép dobokat és „száldobokat” verve, süvegjébe virágot tűzve s dalolva a harc mezején - ment a halálba vagy a szabadságba.

8. A székelő falu – *communitas* jogrendje, a falutörvények.

*A mi jó atyáink, a jámbor régiek,
A törvényt mondták a falu lelkeinek.
Anélkül fennállni nem lehet senkinek.
Szükséges hát lenni falutörvényinek.
Ehhez tartsa magát jámbor és csintalan.
Vakmerő és nyakas, bátor s bátortalan,
Erős és erőtlen, gazdag s gyámoltalan,
örökös, jövevény, tudós, bölcs s tudatlan.
Törvény és igazság ebből kimondassék.
Ki mire lesz méltó, consideráltassék.
Vétségtelen igaz megszabadíttassék,
A vétkes és bűnös megbírságotlansék.
Fű, fa, vetés tiltva, s a falu utcája,
Falu gyümölcsének s kertjei karója.
E könyvben van írva módja és poenája.
Itt megtalálhatja a falu bírása.*

A székelők a történelem során, rendkívüli módon ragaszkodtak a szülőföldjükhöz, amelyet sikeresen védelmeztek egész önigazgatási jellegű szervezettségükkel, intézményeikkel vagy fegyverrel minden elidegenítési és rombolási szándék ellen.

A székelység történetében a jognak különösen nagy szerepe volt: történelemformáló erőként működött. Már a letelepedéstől kezdve védte a székelő szállásterületet, és szabályozta a társadalom kollektív jogait és az egyéni szabadságjogokat. A jog a székelység fennmaradásához, ősi szállásterületének megőrzéséhez döntő módon járul hozzá.

A székelység különleges jogalanyiség volt, mely a székelő származást és az azzal járó jogok összességét jelentette. A székelő ezzel a joggal Magyarországon

mindenhol élhetett.

A külön székely jog első írásos említése 1272-ből való, és az összes székelyt megillető jogról szólt. V. István utasította a telegdi székely közösséget, hogy a székelyek törvénye szerint fogadják be maguk közé Lőrincet és fiát, Léstyánt.

A birtokjog és a székely örökséggel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a Székelyföldnek volt egy nyilvánvalóan királyi jóváhagyással keletkezett sajátos jogállása, státusa, amely élesen különbözött az erdélyi vármegyék helyzetétől, de a szászokétól is. Itt fontos megjegyeznünk, hogy a székelyek betelepődése spontán módon történt, míg a szászokat betelepítették. Erre utal az is, hogy az egyik legfőbb királyi jog, a király birtokadományozási joga (ius regium) nem terjedt ki a székelyek földjére. Itt a király vagy fejedelem, 1562-ig nem adományozhatott földet híveinek, csak címet. Ennek bizonyítékát kell látnunk abban, hogy IV. Béla 1252-ben a sebesi-sepsi székely Akadás fia Vince comesnek (ispánnak), a királynak tett szolgálataiért nem a sepsi székelyek földjén, hanem a szomszéd Fehér megyében fekvő „Székföldén” ajándékozott birtokot. A király később is, többször tett kísérletet arra, hogy a székelyek földjén birtokadománnyal jutalmazza valamely érdemes alattvalóját, de a székely közösség mindig ellentmondott, és sikerült megakadályoznia, hogy beiktassák a birtokba a jutalmazottat. Példaként említhetjük meg, hogy 1324-ben Károly Róbert (1308-1342) a Kászonszékben fekvő Lok földjét az Apor családnak ajándékozta, de a csíkiak annak véghezvitelét megghiúsították.

Nem véletlen, hogy a Székelyföldet sohasem nevezik „királyföld”-nek, mint a szász települések területének jó részét. A Székelyföld tehát tulajdonilag is a székelyek földje volt. Ezt a székely jog világosan kimondta: „Székely ember örökségét semmiképpen el nem vesztethi, ha a fejét hitelenségért elveszítené is, hanem atyafiára marad.” A család kihalása esetén nem a király volt az örökös, mint a vármegyékben, hanem a rokonság. Ebben a Székelyföld jogi státusa s a székely ember egyik legalapvetőbb szabadságjoga, a földtulajdonhoz való joga találkozott. II. Ulászló 1499. évi adománylevele némileg módosította ugyan az addigi gyakorlatot, amennyiben előírta, hogy hűtlenség esetén a székely nemcsak életét, de birtokát is elveszítheti, azonban a király az elkobzott székely birtokot nem adományozhatja másnak, csak székelynek! De 1562-ig, a nagy székely felkelést követő megtorló jogszabályok bevetéséig a régi szokás maradt érvényben, és itt felmerül a „székely örökség” (siculica haereditas) kérdése. ^{cxxxii}

A székel örökség az a családi birtok volt, amely nagyrészt az erdőirtások vagy a közös birtok egy részének öröklésével, illetve vásárlás útján jött létre. Az első székel örökösödési törvényt 1451-ből ismerjük, amelyet a Marosvásárhelyen tartott nemzetgyűlés fogadott el. Itt 24 esküdt jelenlétében „a székelység dicséretes törvénye s régi jóváhagyott szokása szerint, melyek nálok örökre tartanak, egy értelemmel és egy akarattal” hoztak törvényt a székel birtokjogról, különös figyelemmel a székel örökségre. Ez kimondta: amennyiben valamely örökséget harminckét év alatt senki sem támadott meg, ezután háboríthatatlan tulajdont képez. Ezt nevezték elévülési időnek, amely a Székel földön hosszú ideig fennállt.

A székel közösségek belső szabályzata, a falu rendtartása, a több százados együttélés során kicsiszolódott normák foglalatja, a falutörvény a nép történetének világszerte megbecsült forrása. Az ősek írásba foglalt szokásjogi rendje, a szavakba öltözködött megmutatkozni tudó való élet, a múlt gyakorlata, a hosszú évszázadokon át jól szolgáló, a nemzedékről nemzedékre átöröklött szabályok rendszere nem más, mint a falu törvénye.

A törvényalkotás joga önálló, önigazgató, zárt közösséget alkot a faluból. A *communitas* közösségének normái fokozatosan alakultak ki, a szokások megerősítéséhez pedig szükséges, hogy az okszerű, továbbá ismétlődő legyen. A jog tekintélyét növelte ősisége, az a körülmény, hogy a hajdankorból való. Az ősiesség legitimizáló ereje pedig ott állt a falutörvényt bevezető sorokban.

A közösségek mindenekelőtt a *communitas* létét biztosító törvényesség szolgálatába szegődtek, amikor szokásaikat, jogaikat, kötelezettségüket, belső rendtartásukat írásba foglalták. Habár az első ránk maradt, háromszéki írásos falutörvény, a zaláni statútum körülbelül az 1580-as évek táján született, kezdő sorai: „Zalán falvárul töttünk ilyen végzést...” arra utalnak, hogy ez nem a legelső törvény, amit megőriztek, rögzítettek, s a hitelesség kedvéért „pecsétünkkel is megerősítünk”.

A legelső falutörvények közül, ami ránk maradt, az egyik - amint láttuk - háromszéki, a másik a csíkszéki Gyergyóújfalu statútuma. Habár az első írásban rögzített törvények a XIV-XVII. századból maradtak ránk, világosan kitűnik belőlük, hogy már korábban is létezett a *communitas* saját rendtartása, ezt újítják fel, vagy ennek szellemében kreálnak újabb szabályokat a változó társadalmi és gazdasági élethez igazodva.

A székel falu, mint társadalmi alakulat, része volt egy olyan nagyobb

testületnek, alkotóeleme volt egy olyan tágabb határú egységnek, a Székelyföldnek, amely a maga szokásjogi rendjét, sajátos életrendező normáinak corpusát állandóan oltalmazni, fenntartható formában, írásban rögzítetten átörökíteni kívánta. A kisközösségek által, évszázadokon át tovább vitt, hagyományon alapuló normák összessége, a szokásjog írásos formát öltve erősödik meg. Írásban történő rögzítése nem csupán általános érvényű, a communitas tagjaival közösen megalkotott törvény rangjára emelkedik, hanem annak konstitúciójává is válik. S mint a közösség egészére vonatkozó rendszabály, törvény, a hagyományoknak megfelelően bizonyos fajta viselkedést, cselekvést engedélyez, esetleg megtilt, szabályozza az adott esetekben történő eljárásmodot, szentesíti a szokásokban megőrzött ősi normákat, törvényesíti a közösség akaratát.

Hosszú évszázadok során, sok szóbeli megegyezés, számtalan konszenzus született és funkcionált addig, amíg a több ismétlődő jogeset – még ha egyelőre íratlanul is – szokássá vált. Írásos formába öntésükkor gyakran hivatkoznak a normák ősiségére, a törvényt rangosító régiségre.

A szájhagyomány béli, a szóbeliségben élő szabály nem az által válik jogforrássá, hogy leírják. A falutörvények nem csupán az írásba foglalástól lettek századokat túlélő jogforrássá, hanem a jogalapító szándék, az általános tételekbe szedhetőség és a szüntelen gyakorlat tette azzá. S mivel egy kisközösségben, a társadalomban elszigetelt, magát külön entitásnak tekintő csoportokon belül a mindennapokban ismételten felmerültek olyan helyzetek, események, amelyek gyakoriságukra nézve pontos, mindig hasonló eljárást, vagy ítélet módot igényeltek, szükség volt azoknak rögzítésére. Így könnyebben betarthatókká váltak, s a felmerülő alkalmakkor volt mihez nyúlni, volt mivel orvosolni a felmerülő problémákat.

A társadalmi normák egyik legfontosabb kategóriáját a szokásjogi normák képezik. A történelem során, a jog nem az erkölcsből, hanem a szokásokból vált ki. A jog valójában a szokással szoros kapcsolatban, azzal együtt fejlődött. Ez a kapcsolat azonban minőségileg különbözik attól, ami a jogot az erkölcshez társítja, abban az értelemben, hogy a szokás a jog egyik kifejezőmódjává válik, és fontos helyet foglal el a jogi források rendszerében. Általában a szokást úgy határozzák meg, mint egy állandósult magatartásformát az emberi együttélés keretében.

Társadalmi normákként, a szokások tulajdonképpen viselkedésmodellek,

a társadalmi csoportok szükségleteit fejezik ki, és szorosan kapcsolódnak a csoport jellegzetes értékrendjéhez. A szokás valójában olyan magatartásként jelenik meg, amelyet a társadalmi csoport, tagjai számára kötelezővé tesz, s amely általában íratlan formában állandósul. Autoritása arra a konkrét tényre alapozódik, hogy egy régi és megkérdőjelezhetetlen gyakorlat eredménye.

A jogi normák azon társadalmi kapcsolatokat érintik közvetlenül, amelyek a közösségen belüli kapcsolatok jó alakulását szabályozzák, és amelyek a társadalmi rend alapját képezik. A törvény előírásai alapján és annak végrehajtása érdekében végzett tevékenység a közigazgatás szervezési tulajdonságára utal. Jelen esetben közigazgatási tevékenységen a törvények végrehajtásának megszervezését, valamint azok tulajdonképpeni alkalmazását értjük.

A székel falvakon belül szervezett önkormányzati rendszer élén a bíró állt, az ő feladata volt a széktől, az uralkodótól kapott rendelkezések megvalósítása, alkalmazása, az adók behajtása. A bíró egy személyben, nemcsak mint végrehajtó szerv, hanem mint jogszolgáltató is tevékenykedett. A törvényhozás és rendeletalkotás felsőbb szinten, a központi hatalom szintjén valósult meg, de a székel falunak kiváltságai közé tartozott, hogy nem csak társadalmát szervezhette meg, hanem az azt szabályozó normákat is. Ez nyilván, nem azt jelentette, hogy nem befolyásolta a székel kisközösségek életét az uralkodó rendeletözo és azt sem, hogy nem kellett azoknak magukat alávetniük, de a maguk belső rendjének megtartása érdekében meghozott státútumok hagyományaik, szokásaik megőrzése érdekében születtek. Hagyományon és szokáson a székel falu szerveződését, a törvénytételt – ítélethezást -, törvényalkotást, adóbegyűjtést, legeltetés megszervezését stb. értjük. ^{cxxxiii}

A falu életében legalább olyan fontos volt megjelenni a bíró hívására, mint törvényhozáskor együttesen megalkotni a rendszabályokat. Jellemző a székel falutörvények mindegyikére, hogy általános, személytelen – azaz mindenkire egyformán érvényes szabályok – és kötelező normákat tartalmaznak. A törvényhozói hatalmukkal élő székeltek közössége úgy működött, mint bármely állam jogalkotó szerve. Az elfogadott normák a közösségi élet szabályozására születtek és a törvények jogi keretében öltöttek fizikai formát. Ugyancsak a közösség volt az, aki a meghozott törvényeket végrehajtó szervként alkalmazta minden olyan esetben, amit a jogszabályban rögzítettek, és elősegítették a közszolgálati ügyek intézését.

A székely falu, mint helyi kisközösség és közigazgatási egység, jogot kapott privilégiumainak megőrzésére, s ezáltal arra is, hogy maga szervezze meg társadalmát és az azt működtető jogi normákat. Ezzel magyarázható, hogy a falusi constitutiók nem csupán a fennmaradt szokások szentesítésének, követendő és kötelező rendszabályokká való átalakulásának megőrzői, de élethűen tükrözik az egykori társadalmak, zárt kisközösségek belső, interperszonális kapcsolatait, az azokat szabályozó jogi normákat.

A székely falutörvények zöme általában megszabja a falubírónak, mint a székelyfaluközösség legfontosabb tisztviselőjének hatáskörét, kötelezettségeit, feladatait. Az önigazgató székely falu vezető egyénisége nemcsak a köz ügyeit irányítja, nemcsak a közösség mindennapos gondjait köteles orvosolni, hanem bíraskodik is, adót gyűjt be, megszervezi a mezőgazdasági munkálatokat, s ezen kívül rá hárul a közösségen belüli rend megtartása, felvigyázása. Egy személyben tehát jogi, adminisztratív és gazdasági feladatok ellátója. Tekintélyét, személyének védelmét törvényi előírás biztosítja, aki pedig mégis vétkezne ez ellen, azt keményen megbüntetik. A falu közössége, mint ellenőrző szerv, komolyan veszi szerepét, bünteti a túlkapáson ért bírót, hitest, a falu költségvetéséről – bírságokból befolyt pénzüsszegek, kiadások – pedig rendszeres számadást kér.

Szemerja 1771. június 9. falutörvénye külön artikulusban rendelkezik a bíróválasztásról és annak feladatairól:

„1-mo. Hogy az őfelsége szolgálatja annál jobban és helyesebben éléménjen, szorgalmatos gond arra legyen, hogy bírók idejekorán, Szent Mihály-napkor választassanak, úgy a hütösök is a polgárokkal együtt. Ezek pedig legyenek ezekre a szolgálatokra alkalmas férfiak.

2-do. Mikor valami olyan falu dolga adja elő magát, tehát a bíró szorgalmatos légyen, hogy falut gyűjtessen; és ha az egész falu egybe nem gyűlhetne „legalább a hütösökkel tartozik azon dolgot eligazítani. Másképpen, ha a bíró restsége miatt a falunak valami kára történnék, tehát azon kárt a bíró tartozik megfizetni, és büntetődjék ad flor. Hung. 1. Ha pedig casu quo a bíró parancsolatjára nem compareálnának, toties quoties büntetődjenek ad den. 12. Nemkülönben tartoznak a polgárok is jelen lenni mindenkor; és [ha] a bíró parancsolatját nem teljesítenék, toties quoties büntetődjenek ad den. 24.

3-tio. Minden ember, aki tanorokkapun belől lakik, a közönséges falu gyűlésibe, ha hívatatik, tartozik előmenni; ha ki magát jó okkal nem mentheti,

készpénzül fizessen den. 50; ha pedig hagyományra elő nem mégyen vagy jó okkal magát nem mentheti, fizet den. 50.

4-to. Ha casu quo falut gyűtetvén, a bíró részeg lenni tanálna, a bíró büntetődjék ad den. 24. Ha pedig valaki részegen a falu közé menne, büntetődjék ad den. 12.

5-to. Valaki pedig a falu közönséges vagy hütösök gyűlésiben, úgy akárholott légyen is, a bíró ellen szólana, bestelenítené, szavát nem fogadná, toties quoties büntetődjék ad den. 24.

6-to. Valaki magát illetlenül viseli a falu gyűlésiben, vagy attáz, teremtéz, más[t] hazuttat, hamisgat vagy egyéb alkalmatlanságot viszen végbe, büntetődjék ad den. 24.

7-mo. Minthogy minden társaságban vagy közönséges gyűlésben tisztességes a jó rendtartás, és az egymást becsülés tisztességes dolog, és eszerint szükséges a jó regula, tehát ezután senki a falu gyűlésiben doronggal, bottal és ehhez hasonló darab fákkal, sőt fejszével is ne menjen, hanem ha vagy valamit akar építeni, avagy faosztani mennek, sub poena den. 2. Hasonlóképpen dohányozni nem szabad, mikor valami törvény foly, sub poena den. 2. A bíró házánál senki részegítő italt ne igyék, míg a dolgok el nem igazodnak, vagyis dimissio nem léssen, másként a bíró büntetődik ad den. 6. 8-vo. Ha valakihez a bíró zálaglót küld akármi színű dologért, és ha a zálagló zálagot fog és azon gazda vagy cselédje a zálagot kivenné a zálagló kezéből vagy megszidná, büntetődjék.^{cxv}

A bíró feladatainak széles körét jelzi, hogy elsősorban neki kell vállalnia a vagyonszociális falu ezernyi gondját, számadóként felel a jövedelemért és a kiadásokért. Reá hárul a teljes termelési szociálisnak, az egybehangolt munkavégzésnek, az egész bonyolult legeltető, pásztorkodó és szántóvető mechanizmusnak a vezénylése. Emellett igazgatni, közmunkáztatni, rendet és fegyelmet fenntartani is köteles. Nem utolsó sorban, megválasztott tisztségviselőként ítélni is köteles, törvényt tartani a szociális által megszabott napon. A mai szociálisvezetőkhez hasonlóan, mint a fenti példa is mutatja, átruházhatta feladatainak egy részét a hütösökre, polgárookra.

A székel falu és annak előjárói aktív közigazgatási tevékenységet is folytattak, a hierarchikusan felépített intézményrendszerrel kapott utasítások alkalmazása révén életbe léptek a rendeletek. A bíró személyében saját jogszolgáltató hivataluk is működött. Az olyan ügyekben, melyekben a bíró

nem dönthetett, a székhez fordultak jogorvoslatért. A XVI. század közepéről maradtak ránk azok a fejedelmi határozatok, melyek a székely falvaknak engedélyezik, hogy a kisebb vitás ügyeket a maguk bíróságán dönthessék el. A székely falvak gyakorlatában, függetlenül a jogelméleti minőségi kritériumoktól, a faluszéke igen jelentős funkciót vállalt magára, különösen a feudális társadalmi viszonyok utolsó három évszázadában. A faluközösséget elsősorban gazdasági, társadalmi tényezők formálták. Ahhoz azonban, hogy a termelő élet szabadon fejlődhessen, hogy az életvitelt belső tényezők ne zavarják, a törvény és igazság uralmát kellett biztosítani, paraszti tapasztalattal és értelemmel.

Az, ami a falutörvények falusi világát „önrendelkezővé” teszi, legszebben a „teljes falu” gyűlésében virágzik ki. Az önkormányzat legfőbb szerve tehát a falugyűlés. Igazgatási, végrehajtói és igazságtevő fóruma pedig a hitesek gyűlése, a falu ítélőszéke. A faluszékén leginkább a vádat emelők, pert indítók személyes ügyeit, dolgait, sérelmeit tárgyalják meg, zártabb keretben, meghatározott, a falutörvény előírásai szerinti formák tiszteletben tartásával. Az igazságszolgáltató faluközösség valójában igen erősen tagozott. A szükségletek, a sajátos kérdéskörök teremtik meg itt az illetékességet. Így azután területi alapon a faluszéke előtt már ítélkezhet a tizedes is. Az azonos tevékenységet folytatók választottja, a hegyibíró szintén törvényt ülhet. Gyakran a pásztor és az állattartó közti viszályt a gazdák törvénye intézi. Az „esztenabíró”-nak a neve is utal szerepkörére. A pásztorok – ha többen vannak – maguk közt rendezhetik el vitáikat. Az erkölcsi kérdésekben az egyházi bíróság az illetékes. Ha olyan jellegű a „causa”, akkor a legénytársaság vezetője, a legénybíró hoz határozatot.

A *communitas* bíraskodási jogkörét a szék, elsősorban az értékhatár megszabásával igyekezett korlátozni. Már az első fejedelmi parancs és engedelem, amelyet a háromszékiek jussoltak János Zsigmondtól, két forintot meg nem haladó értékű, tárgyú perben engedte ítélni a bírót. A falutörvények azonban nem részletezik, hogy kikre terjed ki tulajdonképpen a falu fórumának ítélkező hatásköre. Ez érthető is, hisz a falutagokra gondolnak. A *protocollumok* tanúsága szerint, perel itt a *possessor*, a szabadrendű, a jobbágy és a *zsellér*, mindenki azzal, akivel „*controversiája*”, egyenetlensége, vitája van.

A falugyűlés összehívását a bíró rendeli el. A szentiványiak és laborfalviak a „*negligens*” bírót azonnal megzalogolják, s ha az érdekeltek igénylik, a polgár,

vagy a hütös rendelkezik helyette. A gyűlés helye rendszerint a bíró, vagy a jegyző lakása, de a XVII. század végéről ránk maradt levéltári adatokban már mind több alkalommal a faluházát jelölik meg. Szemerjén például 1692-ben történik említés erről.

A faluszékén tartott törvénykezés egy igen bonyolult folyamat. Az ítélszék tevékenysége, akárcsak napjainkban, a perbehívással veszi kezdetét. Az idézés történhet a bírópecsét ősi idéző erejének segítségével. A perbehívónak jogában áll, hogy az igazságtézés elől menekülőnek bármiféle jószágát zálogként lefoglalja. Akkor, amikor már a faluszéke előtt állnak a felek, a perfelvétel is megtörténhet. A szokásos formula a következő képen jelenik meg a protocollumban: „causa levata”. A felperes, aki a vitás kérdés eldöntését kéri, az „accusator”. Aki ellen a döntőbírákhoz folyamodtak, az „in causam attractus”, vagy alperes. A faluszéki perrendtartást a szokások sokszínű szála szötte át. A főkormányshékhöz, a határőrséghez, székhöz való kényszerű igazodás sok új formával gazdagította a „perbeli gyakorlás”-t. Habár a bírák nem szakképzett, jogi tanulmányokkal rendelkező emberek, azért jó ismerői a falu törvényeinek, hagyományainak, a helyi törvénykezési szokásoknak. Ítélethozatalra sem kerül sor mindig első alkalommal, gyakran az ítéelő bírák kérnek haladékor, újabb bizonyítékokat.

Az ítéletet a faluközösség nevében mondják ki, vagy csak egyszerűen azt írják a jegyzőkönyvben, hogy „deliberatum”, vagyis „ítéltetett”. A falutörvények zöme arra utal, hogy a büntetés rendszerint pénzbeli. A büntetésként kirótt összeg, különösen a XVI-XVII. században nagyon súlyos tehernek számított. Nagyon ritkán olvashatunk botozásról, vagy a megszégyenítés más formájáról, mint lehetséges büntetésről. Az ítélet végrehajtása a bíró hatáskörébe tartozó feladat volt.

A ma érvényes közigazgatási törvények többek között a hatóságok (helyi- és/vagy központi) és a fizikai/jogi személyek közötti kapcsolatokat is szabályozzák. Habár a széki statútumokkal és az országos hatályú törvényekkel, rendeletekkel a falu szabályalkotóinak korábban is számolniuk kellett, a feudális viszonyok közt közti székel társadalom utolsó évszázadában, önálló tevékenységük mind több oldalról vált fenyegetetté. Az amúgy is növekvő állami beavatkozási szándék szerepe a határőrség vezető köreinek tevékenysége által igen-igen megnövekedett. A katonai törvényekkel és a tisztekkel való alárendeltségi viszonyt el nem kerülhették, így a falutörvény értelmében

kormányzók választott testülete mellett egyre jobban eluralkodott az az újabb rendező felsőbbtség, amely szintén alapjaiban támadta az autonómiát őrző székely faluközösséget.

A Habsburg uralom idején a székely kisközösségek, általában a törvények végén említik meg, hogy az éppen leírt jogszabályok az uralkodó szolgálatára születtek. Ebben a korban, a birodalom rendeletözönével már nem tudtak megbirkózni, de azoknak alárendelték magukat. Ez kitűnik a fent idézett szemerjai irat végén található megjegyzésből is:

„Ezen feljebb megírt Szemerjafalva törvényeiről való punctumok, melyeket eddig is meg[tartani] igyekezett és ezek által a maga igazságát kiszolgáltatni igyekezte, minden excessu[so]kot refrenálni, az oriált causákat törvényesen folytatni kívánta. Mely jó végekre s nagyobb observantiára nézve, és hogy a mostan dicsőségesen országló felséges Mária Theresia nagykegyelmességű apostoli királynénk és az második Josephus császár szolgálatjára annál serényebben és hívebben előállhassunk és abban örökösön és állhatatosan megmaradhassunk, kívántuk újabban is állandóképpen ezen protocollumban mint falu törvényes könyvében béíratatni futuro pro cautela et iurium nostrorum uberiori tuitionil megtartani. Mely dolog, hogy annál is jobb móddal folyhasson, de posteritate ad posteritatem, ennek erősségére mi magunk subscriptionkkal corroborálván és unanimitati voto ennek megtartására magunkat kötelezván, kívántuk a méltóságos hadi tiszt urak és az inclyta Continua Táblának subscriptiója és protectiója alá engedelmesen submittálni, melyről fide nostra mediante attestálunk.” (Szemerja iratai, 2. sz.. Jegyzőkönyv, a jövő biztosítékaként és jogaink bővebb védelmébe

A falutörvények különbséget tesznek a két entitás, a földesúr és a falu, a *communitas* között. Külön egységként szerepel a „Falu”, „*Communitas*”, olyan entitásként, amely elkülönül a „*Possessoratus*”-tól. Külön rendelkeznek a székekkel való viszonyról is, a széktől kapott utasításokról, melyek betartása kötelező a falusi közösség egészére nézve.

A XVIII. században keletkezett falutörvények már tisztább formában tükrözik a falu és a földesúr közti viszonyt. Olyan falutörvényekkel is találkozunk, amelyek a faluközösségen belüli ellentéteket, a különböző társadalmi rétegek közti harcok rendjén formálódó erőviszonyok változásait is határozottabb formában tükrözik. A sepsiszentiványiak és laborfalviak 1719-ben már kénytelenek arra utalni, hogy a „patronusok (birtokos nemesek)

híre és consensusa nélkül a falu magára semmi végzést, s e törvényt ezelőtt sem szabhatott, úgy ezután is nem hozhat bé”. A sepsibodokiak 1731. évbeli Constitutiójában pedig a következő olvasható: „A falu semmi végzést a tekintetes úr s udvar híre nélkül ne végezessen”. Ezen feltételek, akárcsak a hasonló széki határozatok is, a birtokos nemesi rétegnek, a possessoroknak az érdekvédelmét, jogainak megóvását, a pártfogó beavatkozás szükségességét tükrözik.

Ismerünk azonban olyan esetet is, ahol a többség akaratának tiszteletben tartása, a kisebbségnek ahhoz való alkalmazkodása alapelveként érvényesült. Szentkatolnán például, a XIX. század elején a birtokosok a falunak és határának kétharmadát uralták, a végzések meghozatalában mégis, a mindenki érdekeinek megfelelő, az ő akaratukkal egybehangzó, a céljaikat jól szolgáló artikulusokat együtt a szabadokkal, a falugyűlésen szavazták meg.

A többség akaratának tiszteletben tartása, a kisebbségnek ahhoz való alkalmazkodása alapelveként érvényesült. A faluközösség, a többség javára való döntés elfogadása gyakran a possessorátus akarata ellenére is megvalósult.

Ahhoz, hogy jobban megértsük a székel falutörvények keletkezési körülményeit és azok jelentőségét, fontos megjegyeznünk, hogy a középkori létben a jogalkotás nem jelentett állami monopóliumot. A társadalom kisebb-nagyobb entitásai maguk alakíthatták ki törvényeiket életük és mindennapjaik tevékenységeinek szabályozására, létük legitimizálása érdekében.

A székel communitas constitutióinak fontos jellemzője, hogy azok megalkotásánál – a mai gyakorlattól eltérően, amikor a közösség saját, választott képviselőire bízta a törvényalkotást – általában jelen volt a falu minden tagja. Törvényhozáskor, a falu lakói nagyon ritkán küldtek maguk helyett képviselőket. A törvényhozók általában valamelyik nemes, ritkábban lófő, vagy a bíró házában gyűltek össze, mivel az iratokban kötelező módon szerepelnie kellett a – legalitást, hitelességet erősítő – keletkezés pontosan megjelölt helyének. A végzések meghozatalakor szokás volt más helységről származókat fogadni, akik néha maguk foglalták írásba a falu rendelkezéseit, hogy ők a közösség tagjait az éppen írásba foglaltak megtartására felelőssé, s pecsétjükkel és aláírásukkal emeljék törvényerejű rendelet rangjára a statútumot. Az idegenből jött közbírákra azért volt szükség, mert általuk vált a törvényerejű szokásból, hagyományból megszülető statútum végrehajthatóvá. Ezek a közbírák a mai ellenőrzési funkciót töltötték be. A meghívottak, akiket

a kézfogás szertartásával és az ebből folyó jogi érvényű elkötelezettséggel maguk fölé, bírói státusba emeltek és fogott közbíráknak neveztek, ismeretes szerepvivői a rendiségbeli jogéletnek. Ők – idegenből jötteként is – érdektelenek, pártatlanok, ugyanakkor jogot tudó és mindenekfelett igaz emberek, akik így végrehajtóivá és tanúságtevőivé, majd ellenőrzőivé válhatnak a nép megállapodásának. Az ő jogérzékükre való hivatkozás törvényes formát, nagyobb állandóságot, tartósságot kölcsönöz az egyezésre lépésnek.

A normaalkotó székeley közösség rendkívüli jogérvzésről tesz tanúságot akkor is, amikor a falu statútumát legalizáló közakaraton és fogadott bírakon kívül azok aláírásával és pecsétjével is ellátja az iratot, s így adják meg közösen elfogadott constitutiójuknak a végleges, legális formát. Akár a mai törvényhozási gyakorlatnak is megfeleltethető az a folyamat, amely szerint a székeley falu törvényt alkotott. A közakarata szerint megszületett rendeletek közösen fogadták el, ha kellett a possessor beleegyezésével, vagy tudtával, együtt foglalták írásba, s hogy jogi erejű, hivatalos írat legyen a közösségi rendtartásokból, bírák jelenlétében esküdtek meg azok betartására, végül a pecsét, aláírás és a keltezés fizikai valósága adott végleges, legális formát a szabályoknak.

A jogi normák általában a jogalkotó által javasolt helyes magatartásformát tartalmazzák, tulajdonképpen egy mintáról, javasolt viselkedésmoddrol van szó. A jogi normák és az ezek alapján született jogi kapcsolatok együttesen alkotják a jogrendet, amely a maga során része a társadalmi rendnek. Más szóval, a jogrend a társadalmi rend magvát képezi. S habár javasolt viselkedésmoდეlleket tartalmaz, a jogi normák képtelenek együttesen összefoglalni mindazokat a lehetséges magatartásformákat, amelyeket éppen megengednek, vagy tiltanak. A jogalkotó a normák életre hívásakor tulajdonképpen az egyént képzei el, aki kapcsolatot teremt a társadalom hozzá hasonló tagjaival, az egyént az interszónális kapcsolat feltétlen részének tekinti, erre a kapcsolatra vonatkoznak a normák is, ezt a kapcsolatot igyekeznek szabályozni. És nincs ez másként a falutörvények világában sem. Külön tétel rendeli el az előjárók tevékenységét, a falutagok és az előjáró kapcsolatát, illetve annak jellemzőit. Minden egyes jogszabály a társadalom szerkezetének megfelelő kell, hogy legyen, ehhez alkalmazkodva elégítse ki a közösség szükségleteit, és legyen elismert abban a társulásban, ahol elfogadták és ahol majd alkalmazzák.

A jogszabályt minden olyan esetben alkalmazni fogják és alkalmazni kell, amikor a társas életmódot megbontó jelenségekkel találják szemben magukat a közösségek, olyankor, amikor szükséges megvédeni az együttélés specifikus értékeit.

A társadalmak zömére jellemző gyors változások magukkal vonják a társas kapcsolatok megváltozását is. A rendszabályok szerepe tulajdonképpen az, hogy rendszerezze ezeket a kapcsolatokat, garantálja jogi biztonságukat, csillapítsa a felmerülő, lehetséges konfliktusokat. Ezért az idők folyamán a törvények mindig a jövőre nézve hoztak/hoznak új rendszabályokat.

A jogszabály általában annak címét, egy preambullumot és bevezetőt, rendelkezéseket és általános elveket, valamint záró rendelkezéseket tartalmaz. A jogszabály elején megfogalmazott motiváció a szabály megjelenésének körülményeit és szükségességét tisztázza.

A cím a jogszabály ismertető jele, általában rövid terjedelmű és szuggesztív. A székel falutörvények gyakran hosszú címmel kezdődnek: Középajta falvának ezután mindenekben megtartó törvényes levele.” (A háromszékel Középajta falutörvénye, 1775. január 18.).^{cxxxv}

A preambulum és a bevezető témába helyezi a címzetteket. A legtöbb falutörvényben szívesen alkalmazták a hosszú, gyakran latin nyelvű bevezetőt: „Constitutiones possessionis Alcsernaton ab universis ejusdem inhabitatoribus pro conservatione bonorum ac territorium totius pagi uno animi voto ac consensu anno 1666, die 6-ta Martii conditae in publicum locum primae Martii anni praesentis congregatorum convertum publicae relictae ab universis dictae possessionis inhabitatoribus approbatae relictae ab universis dictae possessionis inhabitatoribus approbatae a cin formam hujus libelli recens conscriptae et probatae in anno die 2 Februarii.

Anno 1666, die 6-ta mensis Martii.

Nos, Michael Kalnoki de Köröspatak, Johannes Damokos, Franciscus Bernád de Alcsernaton nobiles caeterique universae incolae et inhabitatores possessionis Alcsernaton uno animi voto ac consensu pro conservatione bonorum possessionis totius pagi facta est constitutio sub articulis infra scriptis pro perpetuo decreto inter incolas et inhabitatores Alsócsernatoniens.

Alsócsernáton falutörvényei, amelyeket ugyanannak összes lakosai 1666. március 6. napján közös akarattal és beleegyezéssel az egész falu javainak és határainak megőrzése végett szereztek, miután folyó év márciusának első

napján a nyilvános helyen összegyűlteknek az egyezségét közzétették; (ezeket a törvényeket) a mondott falu valamennyi lakosa jóváhagyta és ezen könyvecske formájában mostan összeírta és jóváhagyta az év februárjának 2. napján.

Az 1666. évben, március hó 6. napján.

Mi, kőröspataki Kálnoki Mihály, Damokos János, Alsócsernátони Bernád Ferenc nemesek és Alsócsernátон falu valamennyi többi lakosa és ottlakója egy szóval és akarattal szereztük, az egész falu birtoka javainak megőrzésére készült ez a constitutió az alább írott cikkelyek alatt Alsócsernátон lakosai és az ottlakók közti örök dekrétum gyanánt.

A bevezetőből általában a törvény, a jogszabály megalkotásának körülményeiről, az ezt kiváltó okokról, a jövőbeni szabályzat alá kerülő helyzetekről kap felvilágosítást a felhasználó. A székely falutörvények általában a régi törvények megújításának szükségességére hivatkoznak, vagy a gyakori garázdálkodásokra, a jövevények által okozott károkra, lopásokra, rendbontásra stb. Ezért kénytelenek törvényt hozni, és erről tesznek említést mielőtt tételesen megfogalmaznák magát a statútumot.

Az általános rendelkezések a bevezetőben már ismertetett helyzetekre vonatkozóan tartalmazznak konkrét normákat. Ezek révén általában a jogalkotó kifejti a szabályozandó esetet, a szabályzat célját, a normák által rendszerezendő társas kapcsolatokat, különböző fogalmak pontos meghatározását, egyéb előírásokat. Ezek a rendelkezések roppant sokszínűek lehetnek.

A további rendelkezések a jogszabályok tartalmi részét képezik. Itt található azok a szabályok, melyek jogosítanak vagy tiltanak, amelyek jogokat és kötelezettségeket tartalmazznak, amelyek stimulálnak egy adott viselkedési formát, magatartásmodellt, és szólnak a rendszabály megszegésének következményeiről is.

A zárórendelkezések a rendszabály alkalmazását, illetve az alkalmazás mikéntjére vonatkozó adatokat közölnek. A székely falutörvények általában a záró sorokban a törvény megszületésének körülményeiről tesznek említést, felsorolják a meghívott bírakat, és azok aláírását, titulusait közlik, a jelenlevő faluközösséget, és nem utolsó sorban a keltezés, pontos dátummal és helyjel.

A jogszabályok olykor mellékleteket, táblázatokat, statisztikai adatokat is tartalmazhatnak, de ez általában nem jellemző a falutörvényekre. Itt adja meg a jogalkotó a rendszabály alkalmazásának módját, idejét.

Bármely társadalomban, az írott jogi normák a hagyományok és szokások

fölött helyezkednek el. Írásban rögzített formájuk miatt bármikor alkalmazhatók. A jogi normák általános és kötelező előírásokat tartalmaznak, de csak akkor válnak ismertté a társadalom számára, akkor alkalmazhatók sikeresen, ha mindenki ismeri kötelezettségeit és jogait egyaránt. A törvény, mint a jogi normák összessége, általában akkor kezd el „működni”, amikor a közösség megismeri, a benne foglalt megengedő vagy javasolt magatartásformákkal ismerkedik, és ha már tudja, melyik az a viselkedésforma vagy cselekvés, amitől tartózkodnia kell, vagy amit elkövetéskor maga a közösség büntet.

A falutörvény akkor vált ismertté, amikor a falu népe előtt felolvasták. Habár a törvény születésekor jelen volt a falu apraja-nagyja, mégis szükség volt arra, hogy időnként a közösség emlékezetébe idézzék, annak új tagjaival is megismertessék.

„Az írásbeliséggel rangosított, megerősített és tartós érvényűvé szilárdított szokások közé való besorolás mellett említhetők a jegyzőkönyvbe foglalás gyakori esetei is. Több ízben követelik a falutörvény alkotók gyűlekezetében a notáriustól: másolja be örök emlékezetre a falu jegyzőkönyvébe mindazt, amit írásba foglaltak. A kézdimartonfalviak még 1872-ben is amiatt tartanak bizonyított erejűnek egy szokást, mert az 1837. évbeli artikulust a régi jegyzőkönyvből idézhetik.”.

A szokás, hagyomány írott formában maradt az utókorra, hiszen a leírás már önmagában is erősítője a szokásnak: „Tekintsük példának okáért a jogszabályokat. Amikor írott törvény szövege rögzíti őket, akkor lassabban, de amikor csak a kollektív emlékezet őrzi őket, akkor sokkal könnyebben fejlődnek.”. A gondolatot Imre István a következő képen folytatja: „A szájhagyományban élő szokásjognál kevésbé változó, tehát erősebb a jogiratok formuláiba fogott és a szigorú törvényesség alapját jobban biztosító írott szokásjog.”

A törvényalkotás szükségességét a legszebben talán a kézdimartonfalviak fogalmazták meg: „a törvény és engedelmesség az ember méltósága s az élet boldogsága... korlátolja a gonosztevé ottan-ottan kitűzött célzataiban, ez védi özvegyek, árvák jogait”.

A törvény által elérhető szabadságról a következőket írják: „meg kell különböztetni egy belső szabadságot, az akarat szabadságát, másrészt külső szabadságot, a cselekvés szabadságát. Az előbbivel a filozófia és az etika foglalkozik; az utóbbival a politika. Ez azt jelenti, hogy a politikai szabadság

nem metafizikai, nem végső, nem mindent magába foglaló szabadság. Locke pontosan érzekelte a metafizikai és az empirikus szabadság közti különbséget, elkerülve azt a hibát, hogy gyakorlati problémákra filozófiai megoldásokat javasoljanak. A politikai szabadság teljes egészében viszony jellegű: annyit jelent, mint szabadságban együtt élni, s szembenézni a nem szabadsággal.”.

A székely jog 1562 előtt nem tesz különbséget a három rend személyi szabadságát illetően, ugyanis a személyi szabadságot mindenki számára biztosította. Székely embert ítélet nélkül nem lehetett elfogatni, róla a székben ítélezhettek s az erdélyi vajda hatásköre csak akkor terjedt ki a székelyekre, ha az egy személyben székely ispán is volt.

A székelység gondolkodását mélyen átítatta az egyenlőség tudata. A történeti források tanúsága szerint, mindenféle társadalmi s politikai elnyomás ellen hevesen tiltakoztak. Ezt az egyenlőségtudatot a közösségi szabadságjogok táplálták. Oláh Miklós esztergomi érsek és történétíró szerint: „A székelyek mindnyájan nemeseknek tartják magukat és ügyelnek, hogy éljenek a szabadságjogukkal, egymás között nem tűrik, hogy valaki a szabadságban fölöttük legyen; közöttük a legkisebb ugyanazon szabadságot élvezzi, mint a legnagyobbak”.

A falutörvény születése, működése összefügg a székely szabadsággal, a szabad és erős földműves réteg létével, annak a faluközösségben elfoglalt helyével, gazdasági, társadalmi súlyával. A falurendtartások a székely szabadparaszti társadalom alkotásai, egy közösségi világ szellemi termékei. A méltányosságra, egyenlőségre való törekvés gondolata fellelhető ezekben a végzésekben, amelyeket gyakorta konstitúcióknak neveztek.

Jakab Elek, Orbán Balázs az ősi jogszokásokat rögzítő rendszabályokban alkotmányos ízeket, demokratikus érzelmeket és eszméket látott. A neves magyar történettudós, Szabó István is úgy véli: a székely falutörvények létrejötte „összefügg a székely társadalom szabadságával”.

Mit mondanak a falusi konstitúciók világrajöttéről azok, akik megfogalmazták a rendtartásokat?

„Mű, kik vagyunk Gyergyószékben, Ujfaluban lakozandók, nemesek, darabontok és vajda urunk önagysága jobbagyi közönséggel mind a teljes falu irattunk az emléközetre ez levelet... az mű tilalmas vetesünknek oltalmazására. ...mindenekkel mű is vegeztünk teljes faluval némely büntetésekről és azoknak birságának megvétéliről." (1581).

Tamás pap idejében, 1608-ban „az teljes megye itt Kozmásan együtt levén választottanak megyebíráit, szentegyházfiait a gondjai viselésére...”, és ezt azért tették, mert: „Eleitől fogva közönséges szokás és törvény volt Kozmás teljes megyéjében a jó rendtartásnak megmaradására, a megye szükséges dolgainak, vagy in toto vagy in parte eligazítására...”

A Negyedfelmegye havasát birtokló 7 község (1620): Csobotfalva, Csomortán, Delne, Pálfalva, Menaság, Mindszent és Szentlélek képviselői, tizenheten, rendtartásukban ekként hagytak: „Mi... Csikszékben lakó nemes emberek, az több(i) lófő nemesemberekkel, veres darabantokkal és szabad székelőkkel egyetemben..., kik az felül megirt faluban laknak..., tetszett annak okáért közönséges akaratból, hogy az minemű szabadságokkal, erős törvényekkel és büntetésekkel az mi régi eleink az megirt helyeket bírták, magunk is bírtuk..., megíratnok, megerősíténök és megtartatnók, és maradvánkkal is megtartatnók...” Másik csíki községben meghívott, „kézen fogott” bírák jelenlétében: „kicsinytől fogva nagyig mind fejenkint, az Szentmihály megyéjébeli emberek... végezenek és tevének ilyen örökös, állandó dolgokat...” (1622, 1639).^{cxxxvi}

A csikszenttamásiak 1667-ben a „faluközönséges gyűlésében... mind pedig az egész faluban lakos emberek jelen levén, egy értelemről ilyen végezést tősznek...”

Tusnádon 1795-ben nagyobb része a falunak nemcsak hasznosnak, hanem elkerülhetetlenül szükségesnek ítélte, hogy egyetértéssel jó rendtartást fogadjon el, amellyel a felismert hibák majd orvosolhatóak lesznek.

Mindenhol a „teljes falu”, az „egész megye”, a község „nagyobb része” jelenlétében és akaratából döntöttek, fogadtak el végzéseket, rendtartó szabályokat.

Milyen célt szolgáltak a falutörvények, milyen érdekek nyertek bennük megfogalmazást?

A faluközösség feudális viszonyok között, különböző társadalmi rendbeliek, csoportok számára kiépítette a földhasználat rendszerét. A konstitúciókban a mezőgazdasági terület használatának a faluban akkor legészszzerűbb rendtartását, szabályait fogalmazták meg. Majdnem minden ilyenfajta végzésben a vetésmező, a tilalmas oltalma került az első helyre. A kenyeret adó gabonafélék termesztésének a feltételeit biztosították így. Annak az életszükségletnek akartak eleget tenni, hogy az életadó kenyér minden

családban az asztalra kerülhessen.

A népességyarapodásnak egy adott pontján az intenzívebb gazdálkodásba bekapcsolható terület korlátozott volta, a talaj termőereje pótlásának a szüksége kínálta fel, vagy inkább kényszerítette ki a kétfordulós, ugarhagyásos művelési rendszert, szögezte le a falurendtartások tudós elemzője. Az ugarhagyó rendszer két határrésszel, fordulóval számolt: a tilalmassal, amelyet bevetettek, és a nyomással, amelyet abban az évben pihentettek és legeltettek.

Míg Háromszéken és a szász falvakban már a XVIII. században a fejlettebb háromnyomásos rendszert alkalmazták, addig Csíkban a XX. század első részében is még kétnyomásos gazdálkodás folyt. A csíki gazdák az 1770-es években, s talán később is, az állattartás túlsúlyával, a legeltetés fontosságával indokolták ezt. Kuriózum csupán, hogy az Udvarhely megyei Homoródalmáson 1947-ben is még nyomásos gazdálkodással éltek?”

A mezei munka rendje nem függhetett a földműves szubjektív akaratától, szeszélyétől. A mezőgazdasági termelés egymáshoz szükségképpen kapcsolódó fokozatai diktálták a munka sorrendjét és ritmusát. Az év során a dologvégzés kötelező idő és sorrendje alakult ki.

A nyomásos gazdálkodás, a pihentető rendszer nem zárta ki a trágyázás szükségességét. Háromszéken ekképpen vonták meg hosszú idők tapasztalatát: egy hold szántóföld mintegy 16 szekér trágyát kívánt, de nem lett volna ártalmára 30 szekérnyi sem. A félszilaj állattartás körülményei között, az istállóban való tartás rövideje miatt így sem kerülhetett elégséges trágya a szántókra.

A gazdák ezért a tavaszi-nyári-őszi legeltetési időnyben kosároztatással javították a szántóföld, esetleg a kaszáló termőerejét. A kosároztatást a nyomásnak maradt fordulóban végezték. A vetésmezővel ellentétben a faluhatárnak ez a fele most a legeltetést, a marhatartást szolgálta és pihent.

A termelők, a gazdák nem voltak érdekeltek abban, hogy valós termeshozamot deklaráljanak. Lehetségesnek tartom, hogy a valóságos hozam valamelyest magasabb volt a Trocsányi által kikalkulált termeshozamnál.

A szabad székely inkább élhetett az önrendelkezés lehetőségével, mint a jobbágy - vélekedett Imreh István. A községi önkormányzat legfőbb letéteményese, helyi szerve, amint már szóltunk róla, a falugyűlés volt. Döntései, végzései kötelező érvényűek a településen élőkre. Végrehajtója a bíró és az esküdtek, a hűtösök tanácsa, a falu ítélszéke. A csíkszentmihályi falustatutum

szerint őket évente, Szent György napja, április 23-24-e körül újraválasztották. Tusnádon a bírót évente, a hűtösök tanácsát viszont háromévente választották újra. A falu elöljárói választásának az ideje a madéfalvi veszedelmet (1764) követően, úgy látszik, öszre tevődött át.^{cxvii}

A faluközösség kiépítette a határpásztorság nagy felelősséggel járó intézményét. A határpásztoroknak kellett az esett károkat megtéríteniük, amennyiben ezek okozóit nem derítették ki. Az ők feladatuk volt oltalmazni a községben minden terményt. Őket illette viszont a bírság jelentős hányada.

A legeltetés rendjének a meghatározása a falusi statútumok egyik alapvető előírása volt. A létfenntartásban döntő szerepet vivő állattartás részére a falugyűlés, az évszakok függvényében, megszabta a legelőhasználat módját, kijelölte az ökör és tehéncsorda legelőjét, a meddő állatok és a juhsereg részére pedig azt a havast, vagy havasokat, ahová nyárára ezek kivonultak. Balás Lajos: Örökös emlékirat: „Mikor a bácsot (majort) kellett fogadni, az esztenabíró a saját házához összehívta a juhtartó gazdákat: az ajánlkozó bács akkor előadta, hogy ha a nemes tizes befogadná, beállana bácsának a folyó év nyarára”. 1915-ben az itthon levő 3 tizesnek ellenségei felbíztatták Szebenit, hogy „50 drb juhát adja be az aluzi esztenába”. A tusnádi falutörvény kevés figyelmet fordított mind a juhsereg, mind a meddőcsorda nyári legeltetésének a dolgára. Több csíki községbeli írott forrás szerint a juhnyájakat tizesenként szervezték és hajtották rendszerint más-más havasba vagy havasrészbe. E régi szokás kialakulásában és megtartásában döntő fontosságú lehetett a tizes lakosságnak és juhnyájának nagysága, száma is. Községenként azt a szabályt, tendenciát figyelhettük meg, hogy a juhnyájakat, meg ha nem mindenkor és kizárólagosan történt is ez így, falutizesenként szervezték meg. Tulajdonítható ez, úgy hisszük, a tizesek viszonylagos gazdasági önállóságának és bizonyos fokú belső önkormányzatának. Csíkszentgyörgyön: „Körösményfalva tizesnek lévén jelen való esztendőben (1777) esztenája Illyés aszajába, mely vagyon Fisák vizin feljül... Mindszentnek eddig két esztenatársasága volt, tudjuk meg az alcsíki protokollumból. Most (1776) a feltizesbeliek, juhaik nagy száma miatt, kettőt alakítottak. A hosszúaszóiak Feltiztől különváltak. Közel évtizednyi idővel későbből értesülünk arról, hogy Mindszenten Altiznek és Feltiznek vitája támadt: melyik menjen az esztenával Borda havasába. Eddig szerre jártak ki. A mindszei falugyűlés végzése: „Most menjen Feltíz. A csíkjenőfalvi falujegyzőkönyv teleírt sokszáz oldala tanúskodik a közösség

gyűlésének ténykedéséről, a közösség életébe vitt fontos szerepéről. 1783-ban regisztrálják: „nem volt mit egyenek a felszegi eszténa juhainak.” Vagyis külön legelőn járt, külön sereget képezett a felszegiek juhnyája. Ugyancsak a falugyűlés szögezi le 1794-ben: „Tizesenként külön havasba, szerre Tarkőre (Terkőre), Bükkhavasba mennek a juhnyájak.” A szépvízi falugyűlés 1812-ben kimondja: „Fejérbükkön lesz a juhsereg(e) az egyik tizesnek két egymás utáni esztendőben”. A következő évben ugyanott Ilyés Miklósné panaszolja: „az elmúlt hétfőn juhnyiron lévén a Tízes, neki két juha lévén, valaki az egyiket elnyirta a tizesbeliekből.” A falugyűlés ítélete: „Fizesse meg a Tízes!” Balog Márton borzsovai gyalogkatona 1805-ben a borzsovai „altízes esztenatársaságával” perel.

A falugyűlés által választott esküdtektől elvárták, és ezt meg is fogalmazták, hogy a rájuk tartozó ügyekben méltányos igazságot szolgáltatassanak. „A hűtös emberek mind szegénynek, boldognak igaz törvényt tegyenek.” Az igazságtévés pedig régóta nem egyszerű feladat, amint erre az 1505-ben, Udvarhelyen tartott székely nemzetgyűlés végzései rávilágítanak. Mintha görög vagy római bölcsek szólalnának meg! „Mi, az egész Székely Földének lakosi és minden széknek akármilyen rendben levői... ezt is igen világosan megpróbált dolgokból tapasztalhatóképpen eszünkbe vettük, hogy a szeretet, a harag, a gyűlölség és a magok hasznoknak keresése a bírakat és a törvénytevőket itt, a mi Székely Országunkban gyakorta nem engedi meg, hogy igazat lássanak és ítéljenek...”

„A vakmerő és a szófogadatlan”, a kártevő, „makacs és nyakas” egyénnel szemben, akik a törvényszegésre hajlandóságot mutattak, a falu megtorlást alkalmazott. A hatalmaskodók, a máshonnan jöttek, akik nem ismerték a helyi hagyományokat, mind követhettek el rendtartást sértő tetteket. A köz érdekeit semmibe vevők ellenében a falusbíró, a hűtösök, más előljárók a közösség akaratát kellett érvényesíteni.

A kisközösségben elfogadott és írásban rögzített konstitúciók akkor nyerhettek érvényességet, amint azt a tusnádi 1795-ös falutörvény esetében látjuk, amikor azokat a közigazgatás felsőbb szervei, a hatalom magasabb fokán is szentsítettek, jogszerűnek elismerték.^{xxxxviii} Csíkszék előjárói 1650-ben, Csíkszeredában kikeltek az akkori tusnádi végzések ellen, mert „más törvényt szabtak volt maguknak, de mivel őkegyelmek is egy főtiszt alatt vannak mivelünk, és a szék szabadságával őkegyelmek is egyenlőképpen élnek, ...a szék végzéséhez tartsák magokat, mert ha ahhoz nem akarnák

magokat accomodálni, de a főtiszt uraink őkegyelmének keze legyen és hatalma őkegyelméken, büntesse is meg...” Nem ismervén az akkori tusnádi végzéseket, nem tudhatjuk, hogy a szék tisztjeinek: Petki István főkapitánynak és Damokos Tamás főkirálybírónak, vagy a többi székbeli eljárónak mi kifogása lehetett a tusnádiak határozatai ellen!

„A két részről való” csíktusnádi közösség, és pedig a határőrség katonái, valamint a feudális szolgáló rend képviselői „némely jóra célzó konstitúcióit... közötti, 1759-es „kontroverzia” is ilyen jellegű tényekre utalhat: arra, hogy a tizesek a havasokat szerre „váltólag” használták, továbbá arra, hogy az egyik tizes (Altíz) lakossága háromszorosa „a Közép tíz népességének”. Ilyenformán oda jutottak, miszerint „egy személy két annyi Beneficiumot vegyen egy tizesben, mint három személy a más tizesbe”, „megvizsgálás és megerősítés végett” 1795-ben Alcsikszék tisztségviselői elé terjesztettek.

A tusnádiak terjedelmes bevezetőjükben előadták, miszerint a község katonatisztjei „a közönséges jónak a megszerzésére, az hibáknak kiirtására... punktumokba” foglalt regulákban szabták meg a közjó elérésének és a hibák orvoslásának módját.

Ők maguk, a tusnádiak kinyilvánítják, miszerint erdőn, mezőn el nem viselhető károkat szenvedtek, és sok visszaélést tapasztaltak. Nagyobb és főbb része a falunak „együtt való megegyezésből” úgy ítélte meg, hogy jó rendtartással a helyzet további romlása megállítható, megfordítható. A közérdek ellen vétő embert pénzbírsággal, sőt testi fenytéssel sújtják, akárcsak a jó rendtartású helyeken, mint Háromszéken is. Különben az eddigi rendtartás mellett a községnek el kell vesznie. A hozott végzéseket tehát a kialakult helyzet kényszerítette ki. Ezek az utóbbi mondatok súlyossá vált gazdasági állapotra, az anarchia eluralkodására utalhatnak. Okai között a népességszám gyorsabb növekedése lehetett az egyik belső feszítőerő, amely a korábbi rendet megbontotta.

E tekintetben úgy véljük, hogy eléggé meggyőző a tusnádiaknak a verebesiekkel szemben - a pityókatermesztés miatt folyó pereben - 1805-ben kifejtett érvelése: „Tusnádi mixta Communitas... 46 provinciális és 160 katonaházból ál... Verebes pedig egy kis egész jobbágyfalú circiter 50 házból... Népünk nagyon megsaporodván, és a jószág nem szaporodhatán, ezelőtt 5 esztendőkkal a földimagyoro(nak), vagy amint szoktuk mondani pityókának a termesztése nekünk megparancsoltatott... Az hol jó termés idején egy köből

pityóka megterem, akkora helyen csak 2 keve gabona teremne.”

Az 1795-ös tusnádi végzések 6 szakaszra és 32 pontra, „punctumra” tagolódnak. A most először közzétett falurendtartást összehasonlítottuk a többi falutörvénnyel. Különösképpen a háromszékiekre figyeltünk, mert ezekkel több ponton közelebbi rokonságot, hasonlóságot vélünk felfedezni. Az 1733-as, 1759-es és 1822-es papolci falustatutumot úgyszintén „punctumokba” foglalták. A papolci rendtartás szerkesztője filozófus lehetett. Realista világlátású embernek látjuk.

„Minden helységek és rendek között úgy tapasztaltatik, hogy még a keresztények is magokat inkább szeretik, mint felebarátjokat; maga hasznát keresi inkább ki-ki, mint a másét, holott Isten törvénye azt kívánja, hogy amit magának kíván valaki, mással is azt cselekedje.”

A bírságolás és a kártérítés mellett a testi fenytítés alkalmazása fellelhető mind a papolci, mind a tusnádi falurendtartásban. A vetésmezőnek az aratás utáni szakaszos felszabadítása, az emberi erőt helyettesítő, a gazdálkodónak, nagy-nagy segítséget nyújtó igavonó állatok részére mindkét regulában hasonló eljárást írt elő. Egyezés észlelhető továbbá a „patakok vize tisztaságának megóvására” tett intézkedésben is.

A tusnádi végzések 3 esetben írnak elő testi fenytítést: ha a tilalmasban talált állat behajtójára rátámadt az állattulajdonos, akkor a támadóra 25 pálcaütés várt. Amennyiben gyermek volt az illető, vesszőzéssel bűnhődött. Második esetben a terményt, egyéb anyagiakat eltulajdonító, elorzó tolvajra szab ki a „tusnádi közönség” - az okozott kár lerovásán és a bírságon túl - verést. A botozás mértéke az okozott kár nagyságával arányos. Végrehajtását a katonatisztekre, illetve a jobbágyok és zsellérek esetében az előljáróikra bízta a falutörvény. Akkor is testi fenytítést helyeznek kilátásba, ha valakinek pásztor nélküli marháját ismetelten, többször a tilalmasban találják.

A csiki konstitúciók közül a legrégebbi, amely kivételes esetben ugyancsak verést ír elő, az a kozmási megye törvénye (1608, 1643, 1688, 1692). A kozmási egyházközség, amelyhez 1643-ban Tusnád falu is tartozott, hozta ezt a döntést. Aki olyan vakmerő, hogy a pap és a deák bérének a kifizetését elhanyagolná, és törleszteni harmadszori felszólításra is makacskodna, annak verés lehet a büntetése.”^{xxxxix}

A sepsiszéki Szemerján az 1771-es végzés szerint a kártevő vagy könnyelmű gyermek sorsa a vesszőzés lett. A felnőtt rendtartásszegőket átadták

a tiszt uraknak. Szentkatolnán (1738, 1744, 1790, 1841), aki nem volt képes a büntetést leróni, arra „40 csapás” várt. Akarva akaratlanul a szentkatolnai falustatutum majdnem telitalálatlal jellemezte a kártevő, predáló személyt: „rész szerint a törökbuzavetésben predáló emberek által történik a kár, rész szerint másféle állatok által”.^{cxl}

Gidofalván (1784), majd Oltszemen (1806) szintén a botozást látták a leghatékonyabb eljárásnak arra, hogy az erdőrontást megtorolják. Az udvarhelyszéki Homoródszentmártonban (1808) kimondottan a nincstelenek ellen írták elő; „akik tallóznak... azoktól a gyűjtött gabonát vegyék el... mégis 6 pálcával veretessenek meg az ilyen szegények.” Csíkjenőfalva 1815-6s végzései négy esetben irányoztak elő testi fenytítést.”^{cxli}

A testi fenytítés beiktatását a konstitúciók szövegébe a határörtsztek újításának gondoltuk. Viszont a székel határörség létesítése (1764) előtti falustatutumok is tartalmaznak hasonló büntetést; a határörség tsztjei - vélhetően - határozottan kiálltak az ilyenfajta radikális megtorlás mellett.

A tusnádi falutörvény erdővédelemre viszonylag kevés figyelmet fordít. Ez a tény leginkább azzal magyarázható, hogy a község területén bőven volt erdő, fa. Csíkszék előljárosága 1801. július 28-án úgy vélekedett, hogy itt inkább módot és utat kellene találni az erdők pusztítására, mint azok védelmére, mert „a gazdaság előmenetelét akadályozzák”. Ugyanebbe a gondolatkörbe vonhatóak, legalább részben, a felcsíki királybírónak, Zöld Jánosnak (1803) a következtetései. Kivizsgálva a felcsíki határörök tiltakozását az ellen, hogy a nemesek a havasokon román és cigány bevándorlókat, jövevényeket telepítenek le, azt hangsúlyozta, miszerint az új telepések által végzett erdőirtás fölötte hasznos dolog, mert ezzel az állattartás számára szabadítanak fel korábbi erdősterületet.”

Tusnádon a vadon termő gyümölcsfák levágását tiltják és büntetik. Tiltják továbbá azt is, hogy a kecskepásztorok fejszét hordjanak magukkal, mert ezáltal kárt tehetnek a lombhullató erdőben. Leginkább a tölgyesek és a bükkerdők védelme jöhet itt számításba. A már említetteken kívül hasonló előírást iktattak még az alcsernátoni (1665, 1666, 1716-1786, 1793), az árkosi (1767, 1771), a nagybaconi (1748), a szárazajtai (1775), továbbá a zaláni (1780) falutörvények szövegébe.”

A tusnádi falutörvény utal arra, hogy a múltban a községben a kosározás miatt egyenetlenség, villongás ütötte fel a fejét. Ez a művelet, a kosározás,

azért mutatkozott lényegesnek, hasznosnak, mert az ugaron lévő szántóföld ezt követően néhány éven át gazdag termést hozott. A község igyekezett rendezni ezt a viszályt szülő kérdést is.

Meghatározták, hogy ki hány állat után kosároztathat. A tusnádi gazda nyomásban lévő, tehát akkor legeltetésre használt földjén 2 állat után 1 kosárt nyerhetett. Egy tusnádi gazda 8 éves időszakban, a konstitúció előírása szerint, egyszer kosároztathatott. A jelekből ítélve, a juhsereggel való kosároztatásért nagy volt a tülekedés. Egyes gazdák a juhpásztort megvesztegették, így az tavasszal, nyár elején nem sietett a sereggel felköltözni a kijelölt havasra, s ezzel kárt okozott a falunak.

A községben a legtöbb hatalommal a falugyűlés rendelkezett. Megválasztotta a falusbíró, a polgárt (vagy a polgárokat) és az esküdteket, másként hűtösöket. A bírót, a polgárokat évente, az esküdteket háromévente választottak. A falu ezekre a választott férfiakra hatalmat ruházott, tekintélyüket megvédte. A rendtartás 31. pontja igencsak figyelmet érdemlő szöveggel zárul: ha valaki a választottak közül visszaélne a hatalmával, a közjó ellen cselekedne.

8. A Székely közbirtokosságok rövid története.

8.1. Az ősi székely vagyon és földközösség.

**“Őseidnek szent hitéhez, nemzetséged gyökeréhez,
Testvér, te ne légy hűtlen soha!”**

A székelyek a történelem során, rendkívüli módon ragaszkodtak a szülőföldjükhöz, amelyet sikeresen védelmeztek egész önigazgatási jellegű szervezettségükkel, intézményeikkel vagy fegyverrel minden elidegenítési és rombolási szándék ellen.

Hogy a közbirtokossági vagyonok keletkezését megismerhessük, *vissza kell mennünk egészen a székelységnek Erdélybe történt betelepüléséig, az ősfoglalásig.* Hogy ez az ősfoglalás hogyan és milyen időben történt, arra nézve biztos történelmi támpontjaink nincsenek, azonban Tagányi Károly és a porosz Meitzen a Székelyföldön a földközösség és a közös birtoklás még felismerhető mai nyomaiból arra következtetnek, illetve kimutatják, hogy Erdélyben egyedül a székelység az ősfoglaló nép.

Egy azonban semmiképpen sem vitatható el, és pedig az, hogy az *ősfoglaló székelységnek törzsszervezete, vagyis a legelső katonai, társadalmi és birtokszervezete a földközösség volt.*

Történelmi okmányokból kimutathatólag a hét székel székelben ugyanazon hat nemzetség uralkodott, s ez a nemzetségi berendezkedés volt a székelységnek első katonai szervezete. Az ősfoglaló székel legelső sorban is katoná volt, s egész akkori társadalmi és gazdasági berendezkedése tisztán katonai célokat is szolgált, egészen a székelhatárország megszűnéséig, 1851-ig. Ez volt az érdeke legelső sorban is magának a székelységnek, azután, később az uralkodóknak is, mert csak a székelységnek ez a berendezkedése tette lehetővé számukra azt, hogy minden székel bármikor is készen állhasson az ország védelmére és hogy részt vehessen az uralkodók katonai hadműveleteiben. Innen volt az, hogy a *Székelföldre nem terjedt ki a fiscus (államkincstár) örökösödési joga* még felségsértés esetében sem, hanem valamely székel család kihalása esetén is a Tripartitum (Verbőczy Hármaskönyve) szerint annak vagyona utódjaira vagy testvéreire szállott. *Nem ismerte el soha a székelység a királynak birtokadományozási jogát sem (jus regium),* mert ezzel nemcsak ősi jogát, hanem saját életexistenciájának fenntartását is látta veszélyeztetve.

A székelységnek későbbi egész önkormányzata is - törvényhozás, közigazgatás, igazságszolgáltatás - ezen katonai mivoltán nyugodott és súlyát az adta meg, hogy mily értéket képviselt a nemzet haderejében.

Ennek az ősrégi vérségi vagy törzsszervezetnek a letelepüléskori alakulatai a „tízesek”, melyek 1848 után részint, mint az ősfoglalású vagyont kezelő tízes birtokosságok, részint mint közös gazdálkodást folytató társulatok, részint mint az egyházak patrónusai, vagy mint egyszerű falurészek maradtak fenn mai napig is.

Hogy miből alakultak ki a közbirtokossági vagyonok, azt a magánbirtok kialakulási rendszeréből következtethetjük.

A székel magánbirtok intézménye a közös vagyonból kihalított ún. „magánirtványok”-ból fejlődött ki, mely még a XVII. század végén is egyként meg volt engedve szegénynek, gazdagnak, sőt még a „szabados”-nak is, s *amely irtványok azután magántulajdonná vállak.* Ezek az „irtás”-ok nem voltak egyebek, mint *a közösen használt erdők egyrészének szántó, rét vagy kaszálóvá történt átalakítása.* (Ma is „irtás” vagy „iritás”-nak nevezi a székel ugyanezt a műveletet.) Ezek az irtások azonban idővel annyira elszaporodtak,

hogy például 1699-ben Aranyosszék falvainak rendeletben kellett megtiltania a további irtásokat oly módon, hogy a „*régebbi irtások, amiket eddig szántottak, maradjon kezökben.*”

Ebből a közösen használt erdőbirtokból fejlődött ki az ún. „*nyíl- vagy osztó föld*” is -*sessio*-, mely rendesen a házzal járt, s mely nem volt egyéb, mint *mindegyik telkes gazdának - rendjének megfelelően - a közös osztóföldből való részesedése*, mely részesedés megállapításának kulcsául a haza védelmezésében való részvétel szolgált. (Íme még most is, a XVI-ik században, a közös tulajdonban való részesedés a katonai szervezeten, illetve „renden” alapul.)

Most már a *magánirtványok és osztóföldeken felül közös és osztatlan használatban megmaradt erdőbirtok képezi a közbirtokosságok alapját*, melynek már akkor is az volt a gazdasági célja és rendeltetése, hogy a *közös birtokosok között annak táját, mint épület- és tűzfát, kiosztották és hogy gondoskodjék a birtokossági tagok legelő szükségletéről, épen úgy, mint napjainkban is.*

Hogy a székelységnek a közös erdő és legelőkre vonatkozó ezen összefoglalási tudata és meggyőződése mennyire beidegződött az ő felfogásába, jellemzőként itt két esetet sorolunk fel. Így egy 1869. jún. 23-án kelt és az akkori belügy-, pénzügy, és igazságügyminiszternek a székely gyalog- és huszárezredek kincstári kezelés alatt álló ingó- és ingatlan javai visszaadása tárgyában Ő Felségéhez intézett felségfolyamodványában olvashatjuk, hogy ... „*a székely nemzet az általa birtokolt földet ősfoglalás jogán bírta*, s a korona itt nem bírván örökösödési joggal, birtokos nem is lehetett.”

A letelepülés idejében azonban megszűnván a folytonos vándorlás megszállásukat erősíteni kellett, gondoskodva egyúttal arról is, hogy a különböző oldalról fenyegető ellenséges támadásoktól úgy magukat, mint vagyonállományukat megvédhessék. Ezen célból az addigi érdek- és vagyonközösségüket, hogy amit együtt szereztek, továbbra is együtt használhassák, megélhetésük biztosításaként azután is fenntartották, így vonva be mindenkit a nagy nemzet- és érdekközösségbe.

Ezt az ősi közösséget a XV. században azonban áttöri a magántulajdon kialakulni kezdő rendszere, mikor is az addig közösen használt erdőkből népünk szaporodása folytán megkezdődnek az irtások, nyílföldek kiosztása, melyek, amint láttuk, idővel magántulajdonba mentek át, közöstulajdonban és használatra továbbra is csak az erdőket és legelőket hagyva meg. A XIII-ik

században olvasunk először székelységünk közigazgatási berendezkedéseiről, a „székek”-ről; azelőtt a „föld” elnevezés volt szokásban, mint a székeltek földje, kászon földje stb. Az eredeti nép- és vagyonközösség a székek kialakulásával *székel nép- és vagyonközösséggé* alakul át, melyek ügyes bajos dolgait részint a székel tisztviselők, részint pedig maga a székel népközösség intézi a székelgyűléseken. Hogy milyen fontosságot tulajdonított ősi székelységünk közös vagyona további fenntartásának, bizonyítja az is, hogy a falu kertjei és legelőinek felosztását, valamint a gyepük szabályozását ezeken a székelgyűléseken önmagának, népel közösségének tartotta fenn, sőt egy 1723-ban aranyosszékel székelgyűlésén hozott végzése szerint a székel erdejének felosztására önmagát sem tartva illetékesnek, a végső döntést „vox szerint” a székel népel közösségének tartja fenn.

A XV-ik században alakul ki a falu vagy község közigazgatási intézménye, mely a székel nemzetközösséget *faluközösséggé (falu kertje) változtatja át*, melynek legfontosabb feladatát képezi *az erdők épségét a pusztítástól megmenteni*, tehát *az addigi erdő- és legelőbeli föld- és vagyonközösséget továbbra is fenntartani*.

Ennek a közös vagyonnak felosztási tilalma végig vonul székelységünk egész további életén is. Az erdélyi fejedelmek és országgyűlések már a XVI-ik században törvényekkel tiltották meg a Székelyföldön a régi „*usus-ra hivatkozva*” a közös legelőknak és havasoknak felosztását, mivel felismerték a közös gazdálkodásnak előnyeit, amely különösen az olyan népnél fontos, mint a székelységnél is, amelynek megélhetési alapját legelsősorban is az állattenyésztés képezi.

Ebben az időben, a XVI-ik században, azonban a székel rendszervezet kialakulásával bomladozni kezd a székelységet összetartó régi törzs- és földközösség rendszere. Az ősi vagyonközösség felbomlik a székek szerint, de községek és vármegyék, sőt falutízesek is kapnak földeket kezelési vagy kulturális költségeik fedezésére. (pl. Ditró nagyközség mind az öt tízesének külön birtokállománya van, s mai napig is fennállnak a tízes közbirtokosságok.) Ilyen a régi nagy földközösségi egységből még ma is létező nagyobb egységek Marosszékel „Székel havasa” Udvarhely megyében „Tizenhét falu havasa”, Bardócz székel (Erdővidéken) „Hatod havasa”, mely hat község tulajdonát képezte és képezi ma is, melyet egészen a 1879. évi XIX tc. életbe léptetéséig a hat község együttesen, közösen használt, míg a törvény megjelenése után

felosztott Vámos, Erdőfüle, Bardóc, Száldobos, Olasztelek és Bibarcfalva közbirtokosai között.

De itt van Csíkvármegyében a „Hét község havasa”, Tusnádfürdő területe, mely három alcsíki közbirtokosság tulajdona, továbbá Borszék fürdő és a hozzátartozó borvízforrások és erdők területe, mely Ditró és Szárhegy székely nagyközségek tulajdonát képezi.

Az ősi népközlösségi érzés és tradíció egyik jelenleg is feltalálható esete az, hogy mikor az arányosítási törvény megengedte a 100 holdon felüli birtokosoknak a felosztásra került közös erdőkből a „kiszakítási jogot”, a 100 holdon aluli birtokosok továbbra is közösségben maradtak az erdő- és legelők kihasználása végett. Innen van az, hogy székely közbirtokosságaink arányrészeséseinek nagy tömegét az egészen apró, 1-10 holdig terjedő tulajdonosok képezik.

8.2 - A székely közbirtokosságok különleges viszonyai.

A Székelyföldön sok községben a közbirtokosság az úgynevezett „tízes”-ből fejlődött. A „tízes” valamely községnek azon lakóiról neveztetett el, kik csoportosan építkezve, mint egymáshoz közel együtt lakók a havasok és erdők használatában közösen gazdálkodik. A „tízes” tagjai tűzi- és épületfa illetményt osztottak ki egymás között; közös pásztorokat fogadtak fel a legeltetésre, a legelőknak állatfajok szerint való felosztását és a legeltetés szabályait közösen állapították meg; gondoskodtak apaállatok beszerzéséről és azok tartásáról és a felesleges legelőket haszonbérbe adva, a haszonbért maguk között szétosztották; az ősidők óta minden viszálykodás fő okát képező legelőfoglalásokat együttes erővel akadályozták. A „tízesek” később a XVI. és XVII. századokban előfordult sokféle belső zavarok idején célszerűbb gazdálkodás vagy hathatósabb védekezés érdekében „közös birtokosság”-ba tömörültek, de sok helyen annak keretén belül megmaradtak gazdasági egységnek és a közös erdőket, havasokat, belső legelőket az osztatlan közösség megóvása végett „váltott” területeken használták. Az eredetileg egységesen alakult közbirtokosságok is áttértek a birtokosok számának és állatállományuknak növekedésével „tízes rendszer”-re a közös javak osztatlanságának megtartása mellett, amit a tízesek által használt területek váltása, a közös birtok

után járó adók közös viselése, legelő bővítésre szolgáló együttes erdőírtások eléggé megóvtak. Több község birtokosai együtt is alkottak egy közbirtokosságot (Csíkszépviz, Szentmiklós, Borzsova, továbbá Csíkszentmárton, Csekefalva stb.) mely esetben a legújabb birtokrendezési törvények előbb az egyes községek birtokosaira eső arány megállapítását és azután az egy községbeliek között a részesedés egyéni meghatározását tették kötelezővé. (1871. LV. | tc. 2. §.) Az 1868. 54. tc. életbe lépte után, mely a perben álló községi lakosok terhein akar könnyíteni a vagyonnak községi célokra való kisajátításával, mert az ilyen „jogalkotás” a legkisebb birtokosok közös vagyonára tör, ami még szovjeturalomnak sem lehetne célja. Az arányosítási eljárások szabályozása során különben még arról is gondoskodás történt, hogy ahol valamely közbirtokosság jóakaratból némely szegény és nem közbirtokos községi lakosoknak a közös használatot valamely módon megengedték, azok részére a legkisebb birtokossal egyenlő arányrész állapítottassák meg. (1871: LV. tc. 6. §.)

Az 1868. LIV. tc. életbe lépte után, mely a perben állófelek képviselőjére határozott szabályokat állapított meg, - a közbirtokosságok képviselőjére a szabályszerű megalakulás hiányában több helyen a községi előljáróság kéretett fel, amit a bíróság is elfogadott anélkül, hogy a vagyon jellegére ebből hátrány származott volna, (Curia 1902. évi 8594 1901. sz. Ítélete) míg a szabályszerű megalakulás aztán az 1898. XIX. tc. rendelkezései szerint bekövetkezett, mely törvény azt is kimondotta, hogy a közös birtok együttesen el nem idegeníthető, csak a közös jövedelem osztható szét, de az azzal nem fedezhető közös kiadások céljára pénzbeli járulék és munka szolgáltatása is vethető ki a közbirtokosság tagjaira. (1898. XIX. tc. 30., 32. §.)

Az arányosítás költségeit is mindenik részes a neki jutott arány szerint viselni tartozott. (1880. XLV. tc. 29. §.)

Az előbb ismertetett jogtörténeti okok folytán a Székelyföldön alakult némely közbirtokosságok közös javaiban a szabad székelyeken kívül a földesurak és úrbéreseik is közös haszonvételeket gyakoroltak, mely közösségeket „úrbéresekkel vegyes közbirtokosság”-nak nevezték. (1871. LIII. tc. 78. §.) Ezeknek arányosítása rendjén a volt földesúr a saját művelése alatt álló (un. „majorsági”) birtoka

és úrbéresei által használt belső és külső birtoka összesítve vétettek alapul az ő részesedésének kiszámításánál és a közösségből így kiszakított részből tartozott a földesúr úrbéreseinek illetményeit kiadni, vagy az erre vonatkozó igény egyezség útján elégített ki. A közös birtok közbirtokossági jellege azonban a vegyes használattal meg nem változott.

Mindez meggyőzően bizonyítja azt, hogy a közbirtokossági birtokokban való részesedési jogosultság minden idők óta magántulajdon volt. Nem a község vagyonából fejlődött ki a közbirtokossági birtok, hanem megfordítva a közbirtokosságok adtak át értékes területeket a községeknek, hogy azok jövedelme a községi kiadások terhei alul mentesítse. Az ilyen adományok véglegesekké váltak, (1871. LV. tc. 11. §.) sőt gondoskodás történt, hogy a község részére szükséges területek, mint utak, közterek stb. községi jelleggel kiszakíttassanak (1871. LIII. 41., 79. §§.) és a telepítvények megváltásáról szóló törvény is a községi nélkülözhetetlen területek megszerzését biztosította. (1873. XXII. tc. 23., 27. §§.)

A székelyföldi közbirtokosságok gazdasági jelentősége összehasonlíthatatlanul nagyobb és a megélhetés elősegítésére jelentékenyebb segítséget nyújtó, mint más közbirtokosságnál.

A művelhető föld aránylag csekély terjedelme és silányabb minősége sokkal jobban reá utalja a földműveseket a közös birtokok haszonrészesedésére,

8.3. A közbirtokosságok nehéz helyzete 1920, a Trianoni békeszerződés után.

Az erdélyi román földbirtokreform az 1921 július 23-án kihirdetett földreformtörvény az alapja, az a törvény, amely a tervbe vett földbirtokpolitikai változtatást Erdély, a Bánság, Kőrösvidék és Máramaros viszonylatában rendszabályozta s a vele egy időben közzétett bukovinai földreformtörvénnyel együtt szervesen illeszkedik be a háború utáni román agrártörvényhozásnak abba a folyamatába, amely az 1923 előtti román alkotmány 19. szakaszának hosszas huzavona után,

1917-ben bekövetkezett módosításával indult meg, majd az új 19. szakasz alapján kiadott négy királyi rendelettel, illetve az 1920 március 13-

án kihirdetett besszarábiai és az 1921 július 14-én kihirdetett okirálási földreformtörvényekkel előzte az erdélyi földreformtörvényt.

a. A közbirtokossági vagyonok kisajátítása.

Ugyancsak ez a szakasz volt az alapja annak is, hogy a közbirtokosságok ingatlan-vagyonát Erdélyben kisajátították. A regátban a hasonló intézményekre nézve az volt a szabály, hogy azok legfeljebb művelhető területeiktől fosztattak meg, erdeik tehát meghagyattak számukra. Azonban a történelmi részben Mitrany pontosan előadta, hogy a regátban nem voltak olyan közbirtokosságok, amelyeknek vagyona ne a legutolsó évtizedek szűkös reformjai során keletkezett volna, tehát a regátban nem volt olyan közbirtokosság, amelynek vagyona meghaladhatta volna az egyes emberek számára megállapított átlag határát. Erdélyben azonban voltak ilyenek, mert ott a földbirtok széttagolódásuk eredete más volt, mint a hegyeken túl. Így ez a szakasz Erdély-szerte mindenütt alkalmat adott arra, hogy a közbirtokossági ügyeket újra „szabályozzák”, ami azt jelentette, hogy mindezekből megfelelő részeket ki lehetett hasítani olyanok számára, akik a reform végrehajtó közegei számára nagyon kedvesek voltak. Ezek pedig nem jelentették mindig általánosságban a román népet, hanem befolyásos embereket. Az Arad megyei Menyháza fürdőtelepen például így sajátították ki az agrárbizottság elnöke és tagjai számára, valamint aradi bírák, román tisztviselők és katonatisztek számára az ottani közös területeket anélkül, hogy a helybeli parasztságot lett volna miből kielégíteni.

E szakasz alapján azonban a legnagyobb szabású igazságtalanságot a székel magánjavakkal követték el. Ezzel a 34. szakasz kapcsán foglalkozunk, miután ez a szakasz állapítja meg a román határőrezredre vonatkozó kivételt, bizonyosságul annak, hogy a román törvényhozás pontosan ismerte e javak természetét, eredetét, rendeltetését és tudva követett el jogfosztást az erdélyi magyarsággal szemben.

b. Közbirtokossági legelők kisajátítása.

A közbirtokossági javakra is az agrártörvény leglényegesebb rendelkezései ellenére folyik a kisajátítás. A kisajátító hatóságok minden szabály nélkül önkényesen hoznak határozatokat, melyek az agrártörvény semmibe vételét jelentik.

A törvény szerint a kisajátítás alul mentes a közbirtokossági legelő, mely a községbeli marhaállomány legeltetési szükségletét meg nem haladja. Ezen szükséglet közelebbi meghatározására nincsen

rendelkezés. De azt megállapítja a törvény, hogy családfőként hány kataszteri hold közlegelőt kell kisajátítás útján létesíteni azon község részére, melynek az nincsen.

Ez a mérték hegyes vidéken 10 holdat, olyan községekben pedig, melyekben a lakosság főfoglalkozása az állattenyésztés, 22 holdat tesz. Nyilvánvaló, hogy a közbirtokosság megtartható legelője nem lehet kisebb annál a mértéknél, mint amelyet a közlegelővel eddig nem bíró község kisajátítás útján igényelhet. Dacára annak, hogy a Székelyföld összes községeinek lakossága ösidők óta állattenyésztésből él, mert a mezőgazdasági művelésre alkalmas föld a lakosság sűrűségéhez képest igen csekély, termőképessége is a legnagyobb részben igen silány, - a megtartható közlegelő egyetlen közbirtokoságnál sem számítottatott a 22 holdas mérték szerint. De még 10 kat. holdat sem hagyott meg az agrárreform számtalan közbirtokoságnak. Menaság közbirtokosság, amelynek a legsilányabb földje van az egész Székelyföldön és e miatt csak minden 3-ik évben kerül vetés alá, 502 családfő után legkevesebb 5020 hold közlegelőt igényelhetett volna kisajátítás útján is, a saját tulajdonát képező összesen 161 hold legelőjéből is 126 hold kisajátított. Borzsova közbirtokosság 827 hold legelőjéből 744 hold vétetett el s így 83 hold maradt, holott 202 családfő után legkevesebb 2020 holdra lett volna joga az agrártörvény alapján. Taploca közbirtokoságnak 492 hold legelője maradt, bár 400 családfő után legkevesebb 4000 hold közlegelő mentesítendő lett volna a kisajátítás alól. Várdotfalva közbirtokoságnak 371 hold tartatott fenn, pedig 250 családfő után legkevesebb 2500 holdra való kiegészítést a törvény kötelezővé tette. Csobotfalva közbirtokoságnak 269 hold hagyatott meg, bár 1280 családfő után legalább 12800 hold volna az agrártörvény szerint is a legszükségesebb közlegelője. Csomortán közbirtokoságnak 598 hold mentesített, pedig legalább 2130 holdra kellett volna közlegelőjét kiegészíteni. Van olyan közbirtokosság, melyet a kisajátítás úgy sújtott, hogy ősi legelőjéből a minden község részére létesíteni rendelt közlegelő megszabott területének 1/3-a sem maradt meg. Ezek az adatok nem kimerítő felsorolások, hanem csak példák arra, hogy betekintést nyújtsanak az agrártörvény végrehajtásába, mely a legkisebb birtokosok összességét,

a közbirtokosságok százait fosztotta meg a legnélkülözhetetlenebb és az agrártörvény által is sértetlennek nyilvánított birtokoktól. Meg kell említenem, hogy *azon legelők, melyeknek kisajátításánál a legsúlyosabb törvénytelenések fordultak elő, román anyanyelvű vagy vegyes lakosságú községek közelében fekszenek* és hogy a kisajátítási eljárások még nem fejeztettek be s így a törvénytelenések sorozata még véget nem ért.

c. A közbirtokossági erdők kisajátítása.

Magánügyekkel szemben az erdők kisajátítását az agrártörvény 200 holdig engedi meg. Közbirtokossági erdőkre nézve a megtartható mennyiség családfőként 5 hold és ahol a lakosság házi faiparból is él, 7 holdat tesz ki. A törvény azon rendelkezése, mely a közbirtokosságok kisajátítás alul mentes erdőterületét nem a közös tulajdonosok összessége, hanem csak a községben lakó családfők száma után állapítja meg s ezen számítás szerint is egy családfő után járó erdőilletmény csaknem harmincszor kisebb a magánerdő birtokos mentesíthető illetményénél, már magában a legnagyobb igazságtalanság. A törvény nem számolt azzal, hogy lapályos, sík vidékeken, hol némely fanemnél a fejlődés meglehetősen gyors s így vágásra rövidebb időközökben kerülhet, a megállapított mérték elegendő lehet a közbirtokosság szükségletére, de 1000—1800 méter tengerszint feletti magasságban fekvő sziklás erdőtalajon, melyen a fenyőerdő csak 80 — 100 év alatt nő vágásra éretté, valóban elégtelen a tűzi- és épületfa szükséglet fedezésére, a házi faipar állandó folytatására és a közös kiadások, közterhek viselésére szükséges értékesítésekre. A kisajátító hatóságok azonban még ezt a legkisebb mértéket is megcsonkították s teljesen törvényellenesen óriási erdőségeket vettek el tulajdonosaiktól. *Bár a székelői lakosság zsindely, faragott fa, dránica stb. készítésével ősidők óta foglalkozik, gazdasági eszközeit, szerszámaikat, gazdasági felszereléseit saját maga állítja elő s azokat eladásra is juttatja s így valóban házi faiparból is él, a kisajátításoknál mégsem alkalmazták egy közbirtokosságnál sem a 7 holdas mértéket. Sőt oly erdőket is sajátítottak ki, melyek az 5 holdas számítás szerint meghagyandó területnek csekély hányadrészét sem teszik ki.* Menaság, Szent-Mihály, Taplocza közbirtokosságtól egyenként több ezer holdat vettek el abból az erdőterületből, melyet a törvény megtartása mellett még pótolni kellett volna.

A CSÍK VÁRMEGYE HIVATALOS LAPJA az 1908 április 9. számában megjelent „A csíkmegyei hatósági erdőörintézetének költség előirányzata az 1908. évre”, amiben belefoglalták az erdőbirtokok kiterjedését, így **1908-ban a közbirtokosságok és a községek összesen 166.814,31 ha erdőterülettel rendelkeztek.** Ezzel szemben, ha megvizsgáljuk a második táblázatot - A Közbirtokossági vagyonok helyzete 1948-as évben, és összehasonlítást végzünk, akkor **kitűnik, hogy az agrárreform alkalmazásával és más elbirtoklási módszerekkel, 40 év alatt a székely közösségek erdőbirtoka több mint 60.000 hektárral csökkent!!!**

d. A Közbirtokossági vagyonok államosítása.

A Román Népköztársaság 1948-ban megjelent Alkotmánya kimondja, hogy az összes termelőeszközök az állam tulajdonát képezik. Így a 6. szakasz meghatározza, hogy az erdők is az állam tulajdonát képezik, mind össznépi tulajdont. Ugyanez a szakasz pontosítja, hogy a magánkézben lévő termelőeszközök törvény által meghatározott formában fognak átmenni az állam tulajdonába.

Így rövidesen megjelent az 1948 évi 119 sz. államosítási törvény, amely nemcsak az összes termelőeszközöket, hanem a magánkézben lévő ingatlanokat is államosította.

Ezen törvények életben lépésével, a székely közbirtokosságok gyakorlatilag elveszítették a vagyonuk legnagyobb részét, sőt jövedelmi forrás nélkül is maradtak, tekintettel arra, hogy a legnagyobb jövedelmi forrásuk, a fakitermelés megszűnésével, pénz nélkül maradtak. Természetesen, hogy a helyi párt és állami szervezetek gondjuk volt arra, hogy a közbirtokosságok többi vagyontárgyát és székhelyét is elvegyék, ezzel gyakorlatilag lehetetlenné tették a közbirtokosságok további működését.

A legelőgazdálkodás is gyakorlatilag megszűnt, mert a legeltetés megszervezését és irányítását átvették a helyi pártszervek, habár a legelők tulajdonilag a közbirtokosságé maradtak egészen a kollektív gazdaságok megjelenéséig, amikor ezek használatába kerültek.

8.4 A földtulajdont megállapító és visszaszolgáltató törvények, az 1991 – 2020 közötti időszakban.

A földtulajdon területén a 90-es évek elején anakronisztikus módon,

baloldali ötletek értelmében, már kezdetben rosszul indultak a dolgok, szándékos zűrzavart idézve elő. Az is elképzelhető, hogy az állam ellenőrző szerepének megőrzése volt a céljuk az akkori törvényalkotóknak. A restitúció elvét részlegesen elfogadták, de a tulajdonképpen reprivatizációét nem. Az 1991-ben, elfogadott földállomány törvénye egy újkori földreform intézkedés. A törvény nem vonatkozik azokra a földterületekre, amelyek államosítás vagy a kisajátítás következtében állami tulajdonba kerültek. Jelzésértékű a reprivatizáció elvének kizárására a mezőgazdaságban, az a tény, hogy a földtörvény nem tesz említést, még a mezőgazdasági szövetkezetek esetében sem a mezőgazdasági leltári eszközök visszaadásáról (természetesen ott, ahol az lehetséges lett volna) vagy pedig a mezőgazdasági leltári eszközök privatizációjáról (ott, ahol a restitúció nem volt megvalósítható). Ez a mesterséges leszűkítés tehető felelőssé - közvetlenül vagy közvetett módon - a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tulajdonában levő leltári eszközök fizikai lerombolásáért és tönkretételéért. Tulajdonképpen a mezőgazdaság privatizációjának megtagadása, amely a mezőgazdasági termelőeszközöknek az államhoz való lekötését jelentette (traktorok, mezőgazdasági gépek mind a szakosodott állami cégek tulajdonában maradtak), a föld (amely nagyrészt visszakerült a tulajdonosokhoz) és a mezőgazdasági termelőeszközök (amelyek az államnál maradtak) közötti szakadáshoz vezetett, ez pedig a mezőgazdaság fejlődésének legnagyobb akadályává vált.

A jóhiszemű alkalmazás hiánya, a halogatása még nagyobb kavarodást idézett elő a tulajdonba helyezés területén, hiszen egyesek hozzájutottak a tulajdonlevelekhez, mások pedig nem. Az sem lényegtelen és nem is véletlen, hogy a székel-földi megyék - a birtoklevelek kiállítás területén - még mindig a sor végén kullognak.

Még súlyosabb az a tény, hogy nem csak a földtörvény megjelenésekor, hanem hosszú éveken keresztül sem született meg az a törvénycsomag, amely a földterületekre vonatkozó olyan gazdasági és jogi rendelkezéseket, mint a haszonbérlet, a jelzálog, a földterületek jogi forgalma, összhangba hozta volna a szabadpiaci követelményekkel.

8.5 A Közbirtokosságok jelenlegi legfontosabb gondjai.

Ha elemezzük a közbirtokosságok jelenlegi helyzetét, a legfontosabb

tennivalók a következők:

1.- A még vissza nem szolgáltatott területek visszaszerzése, ha a bizottságok nem állították ki a tulajdonjogi bizonyítványt, a Birtoklevelet, akkor ezt bírósági úton kell követelni.

2.- Az összes birtokban lévő területek telekkönyvezése.

3.- Az Alapszabályzat módosítása. Azoknál a közbirtokosságoknál, ahol még a régi alapszabályzatok vannak érvényben, szükséges ezek módosítása, az új Polgári törvénykönyv előírása szerint. Ugyanakkor szükséges legtöbb helyen a közgyűlés összehívásának, valamint a jelenlét, a jogok képviselésének szabályozása, ahhoz, hogy a közgyűlés határozatképes legyen. Gyakorlatilag a régi 2/3-os többség nehezen valósítható meg, tekintettel arra, hogy a tagok nagy része más helyiségben laknak (bébirók) és különböző okok miatt nem tudnak megjelenni.

4.- Legfontosabb feladat a Közbirtokossági törvény megjelenésének szorgalmazása, ami szabályozza a közbirtokosságok működését és legfőképpen az adózási rendszerét, mert jelen pillanatban nincsen egy kialakult egységes szabályozási rendszer, mindenik fél (közbirtokosságok, adóellenőrök) a saját elképzelésük szerint járnak el, ami rengeteg félreértést és rossz alkalmazást okoz, természetesen legtöbbször a közbirtokosságok kárára.

5. A vezetésben alapelv az ügymenet folyamatossága. Ez azonban lehetetlenné van téve akkor, hogy az egyik vezetőség a másikat váltja, a választásokat fellebbezés követi, a vezetőség idejét ezzel kell eltöltse és elmaradnak a legfontosabb ügyintézkések.

6. A vezetés másik alapelve a bizalom. Hibás az a közvélemény, hogy a közbirtokossági vezetésből csak meggazdagodni lehet. A vezetők részéről becsületesség, a tagok részéről választási körültekintés oldhatja meg a bizalmatlanság folytán előállott huzavonát.

7. A vezetés harmadik alapelve a lelkiismeretesség. A birtokossági vezetők ne gondolják magukról, hogy ha egyszer megválasztották, akkor ők már mindent tudnak, amit tudniuk kellene s ha Isten hivatalt adott, akkor ész is ad hozzá. Mindig ki kell választani a legfontosabb tennivalókat és még jobban, lelkiismeretesebben kezeljük a rájuk bízott vagyont, mint a sajátjukat. Szükséges, hogy döntéseiket alapos gazdasági - pénzügyi elemzés alapján hozzák meg, és terjesszék a közgyűlés elé, jóváhagyás végett.

Jogosan feltevődik a kérdés, hogy a közbirtokosságok milyen

gazdasági stratégiát válasszanak a jelenlegi időszakban?

- a. Elsősorban, mivel legtöbb közbirtokosság rendelkezik saját fejlesztési alappal, ami biztosítja a pályázatokhoz szükséges önrészt, tovább kell folytatni a kiírásra kerülő Európai uniós pályázatok lehívását, valamint minden egyes más intézmények által felajánlott pályázati lehetőségek kihasználását;
- b. A kitermelt fa ipari feldolgozása és értékesítése kész termékek formájában, ***amihez szükséges közös vállalkozások létrehozása;***
- c. A hulladékfa feldolgozása öko-tűzianyag, brikett, pelett és őrlemény formájában;

Előadásomat még egy szép idézettel szeretném zárni:

*„Egy székeltyől elveheted az országát, az önrendelkezését, a vagyonát...
De egy dolgot sohasem vehetsz el tőle: **A MAGYAR SZÍVÉT**”*

Végjegyzetek

- cxix Szádeczky Lajos
cxii Orbán Dezső Székely gesta
cxiii Szabó Károly A régi székelység
cxiv Székely Oklevéltár II. 283
cxv Székely Oklevéltár II. 286
cxvi Connert János A székelyek intézményei
cxvii Oláh Miklós Hungaria et Attila 195
cxviii Verancsics művei 144
cxix Székely Oklevéltár II. 82-86
cxx Székely Oklevéltár II. 121
cxxi Székely Oklevéltár II. 162
cxxii Székely Oklevéltár II. 138
cxxiii Székely Oklevéltár II. 126
cxxiv Székely Oklevéltár I. 13-14
cxxv Székely Oklevéltár I. 30-31
cxxvi Székely Oklevéltár I. 198
cxxvii Székely Oklevéltár II. 100-112
cxxviii Szabó Károly Régi székelység 125
cxxix Jakab E.-Szádeczky L. Udvarhelymegye története 407
cxxx Idem 448
cxxxi Petőfi Sándor
cxxxii Egyed Ákos Egy sajátos földtulajdon, a székely örökség 1-8
cxxxiii Gyergyóújfalu törvénye 1581 Sz.Oklt. IV. 124-128
cxxxiv Árkos íratok I.kötet 2 sz.
cxxxv Szepsiszentgy. Levéltár: Miklósvárszék falutörvényei fond 46
cxxxvi Erdészeti Oklvt. I. 343-348
cxxxvii Csíkszentmihály falutörvénye Sz.Oklt. IV. 65-69
cxxxviii Tusnád falutörvénye Sz.Oklt. IV. 461-465
cxxxix Csíkkozmás megyéjének törvénye Sz.Oklt. IV.431-435
cxli Szentkatolna protocolluma 1790-1820
cxli Csíkjenőfalva határrendtartása 1812-1837 Csíkszeredai Múzeum-Dokumentációs könyvt.

SZKÍTÁKKAL A SÖTÉTSÉG ELLEN

Egy új, más világot akarunk!*

COVID-, WHO-, 5G-, Chemtrail- és kamatmenteset, adósság elengedést és újraosztást

Azokat keressük,
akik számára
fontosabb

az igazság a jólétnél,
a tisztesség a sikernél,
a méltósság a haladásnál.

Magyarok XI. Világkongresszusa
2024. augusztus 15-20. – Budapest – Ópusztaszer
Tel.: +36-1-485-4060, +36-1-267-4510

E-mail: mvsz@mvsz.hu, Web: www.mvsz.info, www.mxvk.info

Amikor 1823. november 3-án Temesváron megalkotta a nem-euklideszi geometriát, Bolyai János így fogalmazott: „A semmiből egy új, más világot teremtettem.”